

1993

GER

Nr. 8

Dansk Mongolsk Selskab

Rettelse

Rettelse til forsiden på GER(7): De 2 linier af mongolsk tekst i venstre side skal bytte plads for at give den rigtige mening. Redaktionen beklager denne meningsforstyrrende fejl, som kun kan være opstået på grund af utilgivelig uvidenhed. Red

Nr. 8 - 4. ÅRGANG - MAJ 1993

GER udgives af DANSK MONGOLSK SELSKAB og er selskabets medlemsblad. Ansvarshavende redaktør: Rolf Gilberg. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen. GER 9 udkommer efteråret 1993.

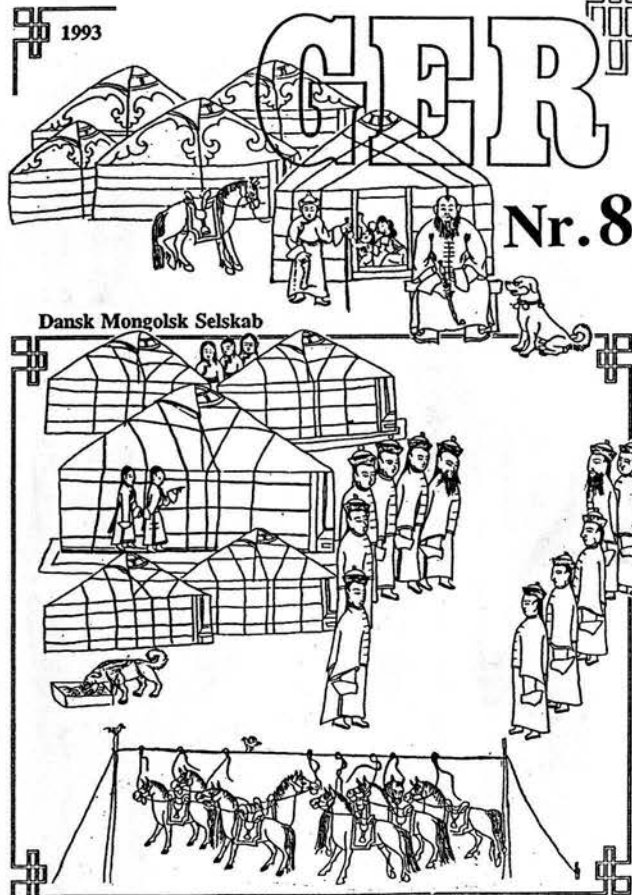
Selskabets sekretær: Bulgan Njama
Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg
Telefon : 38 33 21 06 - Postgiro: 7 84 15 82
Medlemskontingent: 100 kroner pr. år.

DANSK MONGOLSK SELSKABs bestyrelse består af:
Formand Rolf Gilberg, Sekretær Bulgan Njama,
Kasserer Leif Petersen, Søren Haslund-Christensen,
Klaus Ferdinand, Jan Koed, Gudrun Lefmann og Bent Gynther. Revisor Finn Munch-Petersen.

DANSK MONGOLSK SELSKABs FORMÅL

- at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområde i Mongoliet, Kina og Rusland.
- at udgive skrifter om mongolerne.
- at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.
- at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.
- at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

ISSN Nr: 0905-9504

FORSIDEN

Igen en tegning af den mongolske lama Lodai, som lavede tuschtegninger for Henning Haslund-Christensen i 1938.

Lodai viser situationen, hvor der er kommet gæster til lejren. Værterne står parate i deres fine tøj. Gæsterne er netop stået af deres heste og skal til at hilse på.

Månedens tilbud

Dansk Mongolsk Selskab har overtalt museumsinspektør R. Gilberg til at give en omvisning for selskabets medlemmer i Nationalmuseets temaudstilling "MONGOLERNE - steppens nomader", lørdag, 15. maj 1993, klokken 14-15. Man mødes i Nationalmuseets nye foahal, hvorfra omvisningen vil starte. Der vil komme et lignende tilbud til efteråret.

Takt og tone - på mongolsk

Kilde: Frit efter "This is Mongolia"

Mongoler er af naturen sky. Ofte skjuler de deres forvirring eller generthed bag et smil. Mange mongoler er fæmælte, tilbageholdende og tolerante. Nogle siger, at de også er overtroiske. Forvirrethed og usammenhængenhed betragtes som uværdigt. Alligevel vil nogle mongoler blive ophidsede, når de deltager i spil eller koger over i vrede.

Mongoler kan ikke lide at tale om ubehagelige ting. Man har den opfattelse, at den slags tale vil fremkalde problemer. Det er endnu mere utilladeligt at sige dårlige ting om venner og bekendte. Hvis ubehagelige ting skal frem i lyset, forsøger man at sige det så taktfuldt som muligt uden at fornærme nogen.

Gode ønsker

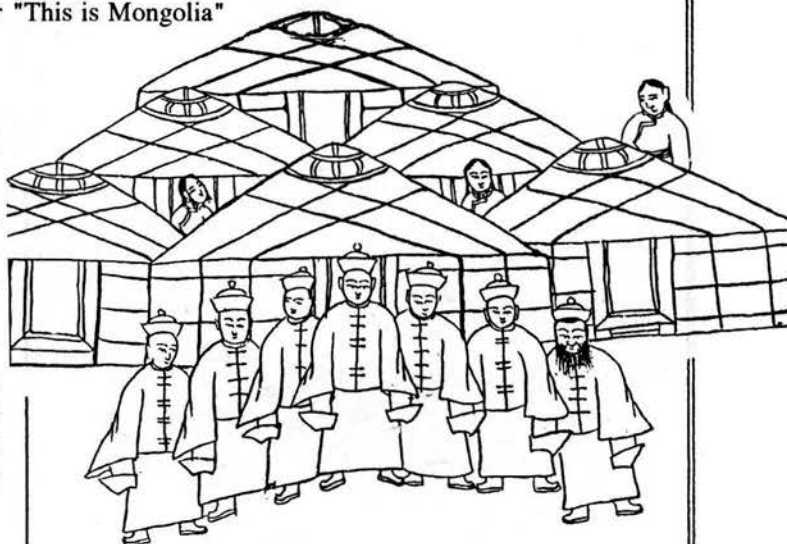
På den anden side er det meget udbredt blandt mongoler at udtrykke god vilje (*erool*) og prise andre (*magtaal*). Det er en særlig folkelig tradition. En særlig skik er at prise modlandet, det smukke landskab, værtens gæstfrihed og så videre. *Erool* og *magtaal* fremsiges som et digt. Da ikke alle har fået evnen til at udtrykke sig på vers, har poeter altid nydt stor respekt i det mongolske samfund. I gamle dage ville ingen fest eller højtidelighed blive afviklet, uden at en poet begyndte og afsluttede begivenheden med lovprisning og gode ønsker.

Udenlandske gæster har lagt mærke til mongolernes store gæstfrihed. De særlige forhold i Mongoliet med enorme tyndtbefolkede områder, det barske klima og nomadeøkonomien har sat sit præg på menneskenes adfærd, og måden hvormed de udtrykker deres tanker og følelser. Gennem århundreder har steppefolket udviklet deres egen etik for socialt samvær og den ældgamle tradition for venskab og gæstfrihed.

Teltværtten er helt opmærksom på, at den vejfarende, som kommer ind i hans ger, er træt og har endnu en lang rejse foran sig. Værtten har selv befundet sig i en lignende situation en gang og ved, hvor glad man er for hjælp. Han vil gøre sit bedste for at opfylde sin gæsts ønsker.

Hilsner

Det mongolske sprog har mange måder at hilse på. Hvilken man bruger afhænger af sted, tidspunkt og situation. Byfolk hilser i almindelighed med et "*Sayn bayna uu?*" som betyder noget i retning af, hvordan har du det? Man forventer at få svaret "*Sayn!*" Det betyder: Jeg har det godt. Den etniske moral tillader ikke, at man

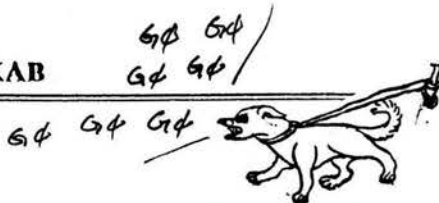

giver et negativt svar, i det mindste ikke så tidligt i samtalen. Først meget senere kan man berøre problemer, hvis man har nogle.

På landet hilser man ofte på hinanden med spørgsmålet: "Er din vinterlejr god?" eller "Har du et roligt forår?" Det hentyder til, at klimaet er ustabil og dyrene ofte urolige om foråret. Det er unødvendigt at understrege, at hilsenen på landet er afhængig af årstiden. Hyrder kan også hilse på hinanden med spørgsmål som "Græsser dine får i fred?" - "Bliver dine får tykke og fede?"

Ordet 'fred' optræder ofte i hilsner og i gode ønsker. I mongolsk sprogbrug svarer ordet 'fred' til 'lykke', forstået på den måde, at en person, som ingen bekymringer har, er i ro og fred, i balance, altså må vedkommende være lykkelig.

Finder en gæst i en mongolsk landsby sin vært i arbejde, udtrykker man specielle gode ønsker som hilsen.

Sidder værtinden for eksempel og malker en ko, kan gæsten sige: "Må din spand blive fyldt med mælk til randen!" Hvis hun arbejder med at karte uld, kan gæsten sige: "Må din uld blive blød som silke!" Hvis familien sidder og spiller et spil, vil gæsten ønske, at alle vil vinde mindst en gang hver. Svaret til den slags gode ønsker vil være: "Lad os håbe, at det bliver, som du siger."

Når man møder gode venner før første gang i det nye år, udveksler alle den traditionelle hilsen, *zolgokh*, med fremstrakte åbne hænder [omtalt i GER(7):5]. Når man taler til en ældre person, som man kender, skal man vise sin respekt med at tilføje et "*guay*" efter hans navn, for eksempel *Dorj-guay*. Taler man derimod til en fremmed, som er ældre end en selv, skal man bruge betegnelsen "*akhaa*", som kan oversættes til noget i retning af ældrebror eller onkel.

I byerne kan fremmede klare sig ved at opføre sig som i andre byer verden over. På landet vil han derimod ved hvert skridt støde ind i skik og brug, som er anderledes end hans egen, og han vil uden at vide det gang på gang overtræde uskrevne spilleregler. Dette vil især ske i de mere isolerede områder, hvor de traditionelle skikke er stærkere. Dog kan det trøste den fremmede vejfarende, at mongolerne i almindelighed ikke bliver fornærmede eller stødt på grund af den fremmedes uvidenhed. "Den uvidende vil ikke blive straffet", siger et mongolsk ordsprog.

Man banker ikke bare på

I Mongoliet er det ikke almindeligt anerkendt, at gæsten kommer og banker på døren til ger'en eller spørger: "Må jeg komme ind?" Det forventes, at gæsten, som nærmer sig en ger, hvad enten det er til hest eller gående, råber højt og tydeligt: "*Nokhoi khor!*" (= Hold hunden!), også selv om der ingen hund er. Det gør man for at lade sin vært vide, at der kommer gæster. Man venter så et stykke vej fra ger'en, så man tydeligt kan blive set og selv se, hvad der foregår i lejren. Viser værten ikke, at han har set gæsten, kan denne godt ride bort igen. Men oftest vil gæsten blive set og vinket frem af værten.

Værtinden og værten vil komme ud af deres ger pænt klædt i tilknappet dell og med hat. I Mongoliet er det skik ikke at tage sin hat af, når man hilser. I øvrigt skal man beholde hatten på inde i teltet, med mindre værten udtrykkelig opfordrer gæsten til at tage den af. Det vil være uhøfligt at tage hatten af før.

Værten vil hjælpe sin gæst med at sidde af hesten og ledsage ham ind i ger'en. Først vil de 2 mænd udveksle snusflasker. Den fremmede gæst skal ikke lade sig slå ud af, at han ikke selv har en snusflaske. Man skal tage

pænt imod værtens snusflaske, tage lidt snus med skeen i låget, lægge det på sin tommelfinger, snuse det ind i næsen og aflevere snusflasken til værten igen. Derefter begynder værtinden at lave te. I Mongoliet er det skik kun at servere frisklavet te til gæsten. Det vil sige te, som laves, mens gæsten ser på.

Det er uhøfligt af værten at spørge sin gæst om, hvor han kommer fra, og hvor han er på vej til, eller formålet med hans rejse og besøg. På et passende tidspunkt i samtalen løb forventes det, at gæsten selv fortæller den slags oplysninger til sin vært. Dog skal det ikke ske, før han har spurgt til vejret, dyrenes og menneskenes forgodtbefindende og lignende.

En kop te

Værtinden serverer teen i en kop, som hun holder med begge hænder strakt frem eller med den højre hånd understøttet på albuen med sin venstre hånd. Det er kulturen, at man selv medbringer sin tekop. Gæsten skal modtage tekoppen på samme måde, som den serveres. Mongolerne betragter det som meget uhøfligt at vise sine håndled, så det vil være meget korrekt og anstændigt at trække sin ærmer ned til hånden, når tekoppen modtages. Om sommeren vil værtinden servere en stor skål gæret hoppemælk i stedet for en kop te.

Respekt for bålet

Mongolerne har deres egne ideer om ildstedet, bålet eller brændeovnen midt i teltet, om geren og om alt hvad den rummer. Det er vigtigt for gæsten at respektere de traditionelle taburegler som god opførsel kræver i en sådan situation.

Det er for eksempel forbudt: (1) at smide vand eller affald på bålet (brændeovnen); (2) at røre ilden med en kniv; (3) at skræve over bålet; (4) at stikke sine fodsåler mod bålet; (5) spilde mælk på bålet; og lignende.

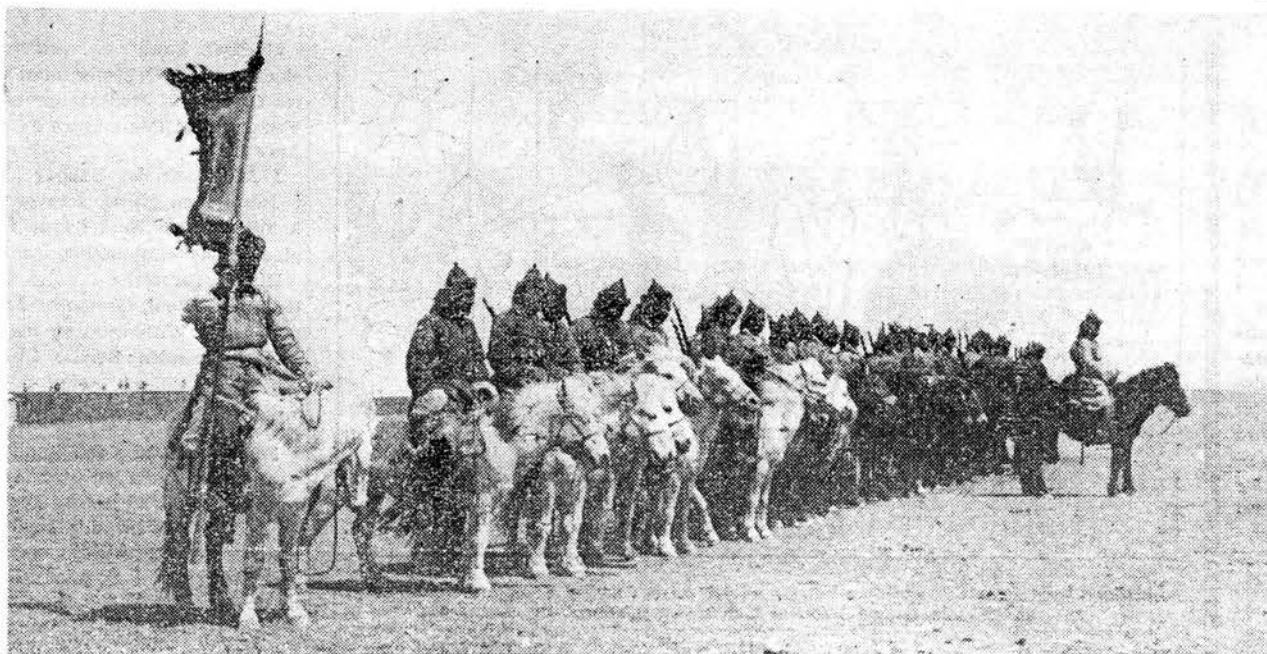
Det bringer uheld at træde på dørtrinnet, at fløjte i teltet, at læne sig op ad teltvæggen eller ad møblerne.

Gæret hoppemælk af fælles skål

For at skabe venlige forbindelser er det skik at spise af et fælles fad og drikke af en fælles kop, især af skålen med gæret hoppemælk. Værten fylder skålen eller koppen og rækker den til gæsten med højeste rang. Denne drikker lidt og afleverer skålen/koppen igen til værten, som fylder den op. Værten rækker den fyldte kop til næste gæst. Sådan fortsætter man til alle gæster har fået en slurk, stort eller lille.

"Gør som værten gør" er et gammelt mundheld, som kan være godt at rette sig efter, når man er gæst hos mongoler. Vis respekt, vær åben og ærlig, udsend gode vibrationer, så vil besøget blive vellykket.

Drømmen OM EN BEDRE VERDEN

Den hellige Knallert...

FØR Daggrø den følgende Dag besteg vi den Bakkekam, der laa Nord for Klosteret, for at afvente det Øjeblik, da de vemodige Toner fra Præsternes Konkyliehorn skulde forkynde Solens Opgang.

Endnu sov Klosteret, og hele den omliggende Natur henlaa i døsige Dvale. Nu begyndte de første Lysstreg at farve den østlige Horisont. Det var som Glorien om noget mægtigt og ubetvingeligt, der nærmede sig fra en uberegnelig Afstand. Langsomt passerede det fjerne Straalebundt alle Solspektrets stærke Farver — en lydløs Dønning af Lys rislede langsomt ud over hele det mægtige Landskab — vekslende Skygger opstod og forsvandt, og saa hævede den nye Dags Sol sin funkulende Guldrand over Steppens fjerne Horisont.

Fra en dunkel Tempelsal vibrerede Præsternes Morgenhilsen ud i den stille Verden. Fra Steppen lød de første Lærkers morgenglade Triller, og op fra Munkenes utallige smaa Hytter begyndte de første, lyse Røgsøjler at hæve sig mod Himlen.

Ja, nu var det snart paa Tiden, vi fortsatte vor Færd op mellem Bjergene der borte i Nord, over den brusende Selengaflod og frem til de ventende Kammerater paa Zobelstetten.

★ ★ ★

MED eet lød der skingrende Toner, et Hornsignal, der var i skraalende Disharmoni med denne stille Verden. En Flok støvede Ryttere var paa Vej ind i Klosteret fra Syd. De svingede ind i Kavalleriformation og gjorde Holdt

Efter en eventyrlig og spændende Rejse var Carl Krebs, Birk og Haslund-Christensen naaet frem til det store Daitjin Vang-Kloster, hvor de regnede med at kunne hvile ud i Ro og Mag. De hørte Munkene recitere natlange Messer og fulgte den evige Strøm af Pilgrimme, der bevægede sig rundt om Klosteret med deres Rosenkranser i Hænderne, eller som svingede paa store Bedemøller. Man havde en Følelse af drømmeagtig Uforanderlighed — og dog kom den nye Tid ogsaa til det ærværdige Daitjin Vang-Kloster! De unge Danskere, der rejste med en Ladning indsmuglet Stryknin, mødte for anden Gang i Lobet af en Uge den røde Tjeka — og slap denne Gang kun fra den med et gigantisk Bluff-Nummer.

foran selve Hovedtemplet. Skarpe Kommandoraab sendte Ryttere i alle Retninger, og snart kom nogle af dem slæbende med Prioren, medens andre opslog et halvt Dusin Telte i en vid Kreds udenom Klosteret.

Det var den nye Tids Ankomst til Daitjin Vang; en Bande mongolske og russiske Kosakker, som var udsendt af Sovjetmyndighederne i Urga, for at ogsaa denne afsides Del af Mongoliet kunde blive lagt under deres Kontrol.

Da vi atter kom ned til Klosteret, herskede der vild Forvirring, men vi vidste af Erfaring, at inden længe vilde der atter falde Ro over disse uerfarne Gemytter, en ny Slags Ro, som vilde blive opretholdt ved Hjælp af jernhaard Strenghed og ubrydelig Disciplin.

★ ★ ★

RESTEN af Dagen holdt vi os inden-dørs, men om Aftenen fik vi et udførligt Referat af Dagens Hændelser gennem vore Karavanefolk. Al den Myndighed, som lige fra Klosterets Grundlæggelse havde ligget fast i ærværdige Priørs Hænder, var nu blevet overtaget af de to „Ungmongoler“, som var Bandens Ledere. Af alle de nye Love, som det allerede var lykkedes de

to unge Fyre at proklamere, var der især een, som interesserede os: Alt og alle, der passerede fra og til Klosteromraadet, var underkastet Visitation og Toldpligt. Men vi havde jo Papirer paa, at vi allerede havde erlagt Told for vore Varer i Urga, saa forhaabentlig vilde vi klare os igennem ved at fremvise disse Dokumenter. Hvis de imidlertid insisterede paa at visitere vor Last for at undersøge, om den nu ogsaa svarede til, hvad Papirerne angav, saa vilde de finde den skæbnesvangre Stryknin, og saa var Situationen ikke saa gunstig.

★ ★ ★

AFTER overvejede vi at skille os af med den fordømte Gift — men hvordan? Der var jo nok til at forgive hele Nordmongoliets Befolkning, og til alt Uheld var vor Stryknin i Pulverform i Modsætning til den russiske, som Mongolerne kender til, der er i Tabletform. Hvis vi kastede den fra os, risikerede vi jo at forgive Masser af Dyr og Mennesker. Det blev nu besluttet, at Carl skulde forlade Byen til Hest og med sine Sadelposer fyldt med uskyl-dige Varer. Saa vilde vi se, om man vilde undersøge Sadelposernes Indhold

Af HENNING HASLUND-CHRISTENSEN

KAP. VII

efter at have kontrolleret Urgapapirerne. Gik alt efter Ønske, skulde jeg følge efter den næste Dag med Vognene og al Strykninen. Den følgende Morgen red Carl paa en udhilet Gang med fuldpakkede Sadelposer mod Nord, og jeg fulgte ham spændt med Øjnene gennem et af Gæstgivergaardens smaa Vinduer. Et Par Hundrede Meter fra Klosteret blev han indhentet af et Par Mongolsoldater, som efter deres Armbevægelser at dømme under heftig Diskussion førte ham tilbage til Kontroltelet. Carl stod slet ikke af Hesten, men rakte sine Papirer til en Officer, som efter at have studeret dem grundigt lod ham fortsætte sin Færd; hans Oppakning var slet ikke blevet visiteret, og jeg drog et lille Lettelsens Suk. Jeg fulgte ham længe med misundelige Øjne, til han omsider forsvandt ind i Bjergenes sikre Skjul.

★ ★ ★

DEN følgende Morgen var det min Tur, og jeg traf nervøse Forberedelser. Efter at have flyttet Strykninen fra et Gemmested til et andet stod jeg alligevel op om Natten for i Skjul af Mørket at gemme den paa et nyt Sted. Jeg lagde den paa Bunden af en stor Kiste, hvor jeg ogsaa lagde nogle Æsker med Juletræsdynt samt en Mængde illustrerede Magasiner. Ingen havde set mig gemme dem her, og under disse uskyldige Papirer vilde sikkert ingen finde paa at lede. Saa sov jeg et Par Timer, og ved Dagry brød vi op.

Vi styrede lige mod Nord, som om vi ikke havde den fjerneste Anelse om Visitationspligten, og jeg forsøgte at se lige saa uskyldig ud som mine intetanende Karavanefolk. Vi var imidlertid ikke kommet langt, før vi blev indhentet af nogle skraalende Vagtposter, som førte os til samme Vagttelt som det, Carl Dagen inden havde passeret. Jeg havde mine Papirer parat og rakte dem smilende til den unge Officer. Han skulede barskt til mig og paa mine

Papirer, gennemløb med Fingeren den detaljerede Liste over Varer, som skulde findes paa Vognen, og dukkede saa ind i Teltet med mine Papirer. Jeg var ikke fri for at være nervøs og afventede med Spænding hans Tilbagekomst. Vilde han lade mig fortsætte uden Undersøgelse? Nu kom han tilbage med en anden Officer, som i skarpe Ord forkyndte, at Karavanen maatte undersøges. Alt maatte udpakkes, og Timerne gik. Jeg snakkede om løst og fast, idet jeg hele Tiden gennempløjede min Hjerne efter en Idé, der kunde slaa dem til Taals, inden de naaede Kisten med Strykninen.

Pludselig fangedes den ene Officers Interesse af et farvet Nummer af Saturday Evening Post, hvis spraglede Omslag gengav en hujende Cowboy paa en galopperende Mustang. Billedets Baggrund var opfyldt af skydende Mænd, broget Kvæg og meget andet, som tilfulde kunde fange en Mongols Opmærksomhed. Al videre Undersøgelse blev glemt, og man samlede om den skæbnsvangne Kiste.

Nummer efter Nummer af illustrerede Blade blev taget frem og studeret, og vi kom nærmere og nærmere til Strykninen. Min Hjerne arbejdede paa højeste Gear, og jeg spandt længere og længere Forklaringer til de forskellige Billeder. Alle lyttede med største Interesse til mine Svadaer, og Stemningen blev mere og mere venlig. Men hvor længe vilde den Venlighed vare? Nu tog man det sidste Magasin, og Æskerne med Juletræsdynt blev synlige.

Da de vilde løfte den øverste, erklærede jeg med Fortvivlelsens Inspiration, at Indholdet i de Æsker var „Burkhan“ — de indeholdt hellige Relikvier, som man maatte betragte med den dybeste Ærefrygt. En Stund stirrede de paa mig forbavsede og tvivlende, men saa tog Nysgerrigheden Overhaand, og Laaget løftedes af. Æskens Indhold kunde kun bekræfte min Paastand i disse naive Sjæles Øjne; der laa guldglinsende Englehaar, funkende Messingstjerner, farvestraalende Glaskugler og meget andet, der glimrede langt mere betagende end de guldbelagte Guder i Klosters helligste Tempel.

★ ★ ★

STYKKE for Stykke løftede jeg det dejlige Flitterstads i Ærefrygt til min Pande, inden jeg lod dem dingle i Solen for deres Næser, og de viste dem alle den tilbørlige Ærefrygt. De vilde imidlertid se mere, og vi kom efterhaanden til den sidste Æske inden Strykninen. Nu maatte der handles, hvis ikke min Svanesang skulde synges, og et gudesendt Mindebillede randt i min Hu: den buriatiske Troldkarl oppe i Altaibjergerne,

som lod Vildsvinetænder vokse ud af sin Mund, Birketræer skyde i Vejret fra Skuldrene, og som lod mange andre Mysterier hænde, som samtlige tilstedeværende Mongoler saa med deres egne Øjne, men som jeg nøgterne Dansker ikke kunde se.

Med alle Tegn paa Rædsel erklærede jeg højt og lydeligt, at den sidste Æskes Indhold var saa helligt, at den absolut ikke maatte aabnes. Da de nysgerrige Mongoler imidlertid insisterede paa, at jeg lettede lidt paa Laaget, løftede jeg det med sitrende Hænder og himmelvendte Øjne. Mongolerne kom forsigtigt nærmere, og de strakte Hals af bare Nysgerrighed. Saa løftede jeg en stor og spraglet, amerikansk Knallert ud af Æsken og bar den paa mine opadventede Haandflader rundt i en stadig større Cirkel, medens jeg med mørk Røst sang første Vers af „Dengang jeg drog af Sted“.

Med passende Mellemrum udstødte jeg hæse Skrig, hoppede højt i Vejret, rullede med Øjnene, skar Tænder og kopierede efter bedste Evne alle de Tricks, som jeg engang havde set den buriatiske Troldkarl udføre. Mine Skrig blev højere og højere, min Gang blev til Løb, jeg løb hastigere og hastigere og sprang og hoppede i en stadig større Cirkel. Mongolerne stirrede ængstelige paa mig og veg tilbage for mit fanatiske Blik.

Endelig koncentrerede jeg mig om den mest standhaftige af de to Officerer, og efter en vild Krigsdans standsede jeg pludselig tæt foran ham. Der herskede Dødsstillehed, medens jeg med begge Hænder løftede den straalende Knallert højt mod Himlen, og saa kom Seancess afgørende Finale. Knallerten knaldede for alle Pengene, og jeg udstødte et Helvedeshyl samtidig med, at jeg lod mig segne til Jorden som ramt af Lynet. Jeg hørte en voldsom Forvirring rundt om mig og Lyden af løbende Skridt.

★ ★ ★

EFTER en Stunds Dødsstillehed vovede jeg forsigtigt at nærme mig omgærdet for Menesker. Inde fra kom Lyden af hvissende

En type:

Teltet, greb mine Papirer ud af den lamslaede Officers Haand, tog mine Køresvende i Kraven og slæbte dem ud til Karavanen. Og saa benyttede jeg det psykologiske Øjeblik til at sige: „Hyp, alle mine Heste!“

★ ★ ★

VI kørte 20 Timer ud i et Træk, inden vi indhentede Carl, og paa det Sted, hvor vi endelig slog Lejr, sov jeg næsten lige saa længe ud i een Køre.

Da jeg omsider vaagnede af min Slummer og mine fantastiske Drømme, var samtlige Køresvende deserterede, men samme Dag lykkedes det os fra en nærliggende Lejr at leje et Par dygtige

Mongoler, som hjalp os frem til Zobel-sletten uden at ane, hvilken Last de fragtede, eller hvad for en Slags Karl de kørte for.

Den første Nat efter Ankomsten til Zobel-sletten gravede vi Strykninen ned i vor Mødding, hvor den laa urørt, indtil Ulvenes Pelse ved Juletid blev af fin Kvalitet.

★ ★ ★

I de følgende Maaneder og Aar lod vi Giften fordele langsomt, systematisk og under streng Kontrol. For at undgaa Angivelser til Urgamyndighederne fra eventuelle, uvenligtsindede Mongolers Side, gik vi i Kompagni med de forskellige Stammers Høvdinge, og Fordelingen gik for sig paa den Maade, at vi lod de forskellige Høvdinge selv sælge Giften til deres egne Jægere. Paa denne Maade blev de hængende Ulveflokk, som efter Revolutionen i Sibirien var blevet en hel Landeplage i Nordmongoliet, og som aarligt berøvede Nomaderne Tusinder af deres Faar, Heste og Kvæg, stærkt decimerede, samtidig med at vi modtog et langt større Antal Pelse, end vi ellers kunde have gjort Regning paa.

En mongolsk Djævnledanser, der hidser sine Tilhørere til Ekstase.

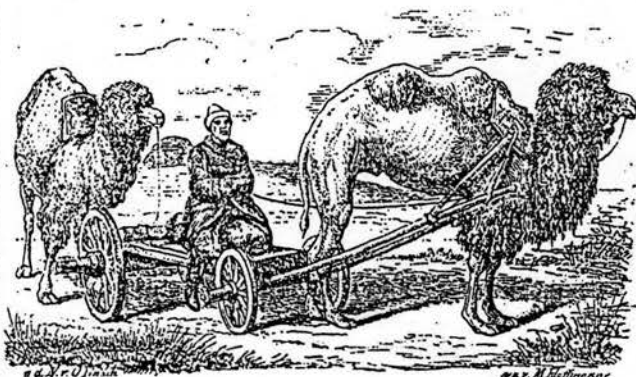
Vor første Pelstransport sendte vi i det følgende Foraar helt ned til Kina, hvortil Hertug Larsson var flygtet. Her traf vi ogsaa Madelon og hendes Bob, som var blevet frigivet i Urga paa Grund af manglende Beviser, og som nu var blevet Instruktør for Marskal Chang Tso Lin's manchuriske Flyvere. Han fik nu en Pose uventet Sølv for den Stryknin, der engang saa nær havde kostet ham Livet. Den smaa Madelon fik sig en smart Ulveskindspels, og

selv var vi gerne fulgt med den Sendning dejlige Pelse, som Larsson sendte til Amerika, for at de der kunde blive hængt om smaa Dollarpriinsers søde Skuldre.

Eftertryk — ogsaa i Uddrag — forbudt.

LÆS PÅA MANDAG:

**Paa Ulvejagt med
Dangoerung**

Duocamelobile

Man har flere forskellige steder i Gobi eksperimenteret med kameltræk for terrængående vogne. De ret tunge køretøjer af træ kan give ret voldsomme problemer ved nedkørsel ad skråninger og bakker, fordi køretøjets vægt automatisk vil accelerere ud over vognstyrens kontrol. Adskillige kameler mister livet ved at blive kørt over af en frembrusende tung vogn, som ingen kan standse. Trækkamelen kan som regel ikke løbe fra den løbske trækvogn, selv om der dog er set eksempler på,

at visse særlige hysteriske kameler har kunne piske derudaf og på den måde kunne bevare livet en stund endnu.

Den totalt ukendte hyrde Byamba havde bundet en ekstra kamel efter sin vogn, for at have et reservetræk med. Han opdagede under disse nedstyrtende bakkekørsler, at den efterbundne kamel ikke var særlig villig til at lade sig trække efter vognen. Den blev utrolig stædig og nægtede at blive trukket med på må og få. Byamba blev klar over fordelene ved dette kamelbagtræk. Langsomt blev det indført i de mere kuperede områder af det centrale Gobi, hvor man sidenhen har kørt med kamel for- og bagtræk, den såkaldte "duocamelobile".

Man ser på tegningen, at Bayamba's kameler er noget udkørte og virkelig trænger til opladning, fordi puklerne hænger og dasker ned ad ryggen. Samme Bayamba kom ulykkeligt af dage ved et større uheld, hvor flere duocamelobiler var indblandet. Han blev viklet ind i et par kameler under en af de tunge vogne. Det holdt han ikke til, og blev til sidst lig' lagt ud. ©

Tsehnay

Samme forfatter har tidligere leveret artiklerne:

"Mongolernes livgivende drik" GER(6):27; "Mongobile med ge'r" GER(4):27; "En mongolsk rakedab-mobile" GER(3):22.

MONGOLSK SHAMANISME, DEL 2

af RGilbeRG

Kraftfulde mænd mødes

I 1936 rejste Henning Haslund-Christensen i omegnen af Hailar i det nordlige Indre Mongoli for at indsamle folkemusik og sang, som han optog på plader. Fra lokalbefolkningen vidste han, at der skulle være et par shamaner i området, men det tog ham 3 måneder at finde dem. Han brugte tiden til sine indsamlinger af både musik og redskaber blandt de mongolgrupper, han mødte.

Til sidst endte han i den lejr i Xingan bjergene, hvor de 2 shamaner holdt til. Xingan (Khingang) bjergene ligger på grænsen mellem Indre Mongoli og Manchuriet. Mens hans medhjælper satte hans ger op og pakkede bagagen ud, gik Haslund frejdigt over til det telt, hvorfra man kunne høre shamansang. Tilsyneladende var han ikke særlig velkommen, for næppe var han kommet ind i teltet, før han blev smidt ligeså hurtigt ud igen. Han gav dog ikke så let op, men gik tilbage til sit eget telt og fik opsat sit lakpladeindspilningsgrej. Hvordan han på netop denne rejse fik strøm vides ikke. Enten blev hans generator drevet af en benzinmotor eller også af hans assistent på en stationær cykel. Men strøm havde han. Udstyret med en mikrofon og 100 meter lang ledning forsøgte Haslund igen at trænge ind i teltet, hvor shamanerne var helt optaget af ceremonien. Denne gang var man forberedt. Vagter prøvede at holde Haslund borte. Han formåede dog at opholde sig ved teltet længe nok til, at hans assistent nåede at indspille 2 lakpladesider. Man skal i denne forbindelse huske på, at dette var før longplaying-tiden, så der var kun plads til få minutter på hver plade, og man indspillede kun på den ene side.

For at undgå yderligere konflikt, trak Haslund sig tilbage i god ro og orden. Han satte sig til at vente i sin egen ger. Hen på natten holdt de trætte shamaner en pause i deres ceremoni. Straks var Haslund dér. Han afspillede sin plade for fulde drøn i retning mod shamanernes telt. Da han var færdig, fyldtes nattens mørke med steppens store, lydløse stilhed. I Mongoliet er der meget stille, så de få lyde, der er, kan høres langt. Shamanerne tog så fat på deres sang med fornyede kræfter. Sådan skiftedes de resten af natten til at imponere hinanden.

Næste morgen, da Haslund var ved at pakke, "bankede" det på hos ham. Udenfor stod de 2 shamaner, som gerne ville vide, hvordan man gjorde det dér. Det endte selvfølgelig med, at de alle 3 blev gode venner.

Solon-mongol shamanen Basaman

Haslund tilbragte en udbytterig uge sammen med dem. Det viste sig at være Solon-mongol shamanen Basaman og Buryat-mongol shamanen Dølgøre.

Skæbnen ville, at begge shamaner døde få måneder efter dette møde. Haslund var stadig i området. Shaman-udstyret endte i Etnografisk Samling, hvor det har været udstillet lige siden.

Basaman en Solon-mongol shaman

Basaman blev født i den hvide hests år (1870) og han blev shaman i træfårets år (1895). Han var Solon-mongol og boede i Bargha-området i det nordlige Indre Mongoli på Hailar-kanten. Han blev dræbt i 1936, da han forsøgte at standse et japansk tog. Japanerne havde besat Manchuriet og også en stor del af Indre Mongoli. Basaman håbede, at japanerne ville forsvinde, hvis han kunne standse toget, som i øvrigt skræmte mongolernes dyr. Jernbanesporet var militært område, hvor mongolerne ikke måtte komme. På det tidspunkt kom Haslund-Christensen forbi. Japanerne gav ham lov til at lede efter den forsvundne shaman. Haslund bragte liget tilbage og fik som tak lov at tage dragten med sig. Den endte på et større københavnsk museum.

Til Basamans shamandragt hører en kobbermaske, som beskytter ham mod onde ånder. Han skjuler sig ikke for de medborgere, han arbejder for. De ved godt, hvem han er. Shamandragten er hans arbejdstøj. Til hverdag går han klædt i almindelig mongoltøj. Lyden fra de mange bjælder og kinesiske bronzespejle, der hænger på dragten, skræmmer onde ånder bort. På den måde er de med til at beskytte shamanen, når han er på arbejde.

De mange spejle på Basamans dragt har også andre funktioner. De største metalspejle vejer over 1 kg hver. Spejlene gør ham glat, så han lettere kan rejse igennem elementerne. De symboliserer slangeskæl, når han rejser igennem jorden, og fiskeskæl, når han flyver igennem vandet. Spejle beskytter den, der holder spejlet. Ideen er opstået ved, at lys, som kastes ind i et spejl, reflekteres og sendes bort igen. Mongolerne mente derfor, at andre ting så som onde ånder og den slags, kunne afværges med et spejl. De onde ånder eller dæmoner, som slår sig ned i mennesker og gør dem syge, er utrolig grimme. Det ved de ikke selv, fordi de aldrig har set sig selv. Ved at holde et af spejlene hen foran ansigtet af den syge, kan shamanen forskrække sygdomsdæmonen,

når den ser sig selv. Den kan blive så bange, at den forlader den syges krop, som så kan blive rask.

Imellem geviret på Basamans hovedtøj sidder der en lille metalfigur, en fugl. Den hjælper ham - sammen med den store hale, som hænger bagpå dragten - med at styre, når han flyver. På sine åndrejser flyver han til åndernes verden for at bekriige dem, forhandle med dem, hente bortkomne sjæle, eller hvilken grund han nu har for sin rejse.

På hver skulder sidder der en tøjfugl. Disse fugle er hans antenner, som holder ham underrettet om alt, hvad der sker i det lille samfund, hvor han arbejder. Hvis nogen spørger ham om, hvordan han kan vide det ene eller det andet, peger han blot på sine skulderfugle. I den gamle nordiske tro havde Odin også sådanne fugle. Det kunne tyde på, at Odin måske var en centralasiatisk shaman, som havde slået sig ned i Norden. Fuglene sidder på en løs krave. Den tager Basaman af, når han i særlig vanskelige tilfælde vil flytte en sygdom fra et menneske over i et dyr. Kraven lægges om dyrets hals og så mæner han sygdomsdæmonen over i dyret. Det beholder han sammen med sygdommen.

Den løse krave er pyntet med kauri muslingeskaller. På kravens 2 bryststykker er der påsyet 3 rækker kaurier med 6 i hver række. Dog er der 2 rækker med 7 i. På tværs over de 3 rækker er der 3 kaurier. Derfra går der 3 rækker rundt om halsen med 36 kaurier i den yderste og 18 i den inderste kreds med 9 kaurier op til hver fugl. Her kan man se, hvordan det kosmiske 3-tal slår igennem i dekorationen.

Som enhver anden shaman havde Basaman også en tromme. Hans trommestik havde et slangehoved udskåret i håndtaget. Desuden hørte der til hans udstyr en gammeldags pistol. Den skulle ikke bruges mod ånderne, men Basaman havde den på grund af menneskene og den borgerkrig, der opstod efter den russiske revolution og japanernes besættelse af Indre Mongoli.

Dølgøre en Buryat-mongol shaman

Da borgerkrigen, som fulgte i kølvandet på den russiske revolution 1917 i Moskva, nåede til Sydsibirien omkring 1920, flygtede en del Buryat-mongoler fra deres hjemegn omkring Baikalsøen, til deres fætre i det mere fredelige Mongoli syd for. Blandt dem var shamanen Dølgøre. Han rejste endda helt til Bargha-området, hvor han arbejdede sammen med Basaman. Kort efter at han var blevet gode venner med Haslund-Christensen i 1936, blev han syg. Han sendte bud efter Haslund, som kom tilbage. De vidste begge 2, at den ca. 60-årige Dølgøre nu skulle ud på den sidste rejse i denne virkelighed.

Haslund kunne ikke gøre meget for Dølgøre, som var ved at dø af alderdom. Haslund gav den gamle shaman noget smertestillende medicin. For at få den gamle shaman til for en tid at tænke på andet, gav Haslund sig til at snakke med ham om dragten. Den lå pakket pænt sammen ved Dølgøres hovedgærde. I den boede en del af hans hjælpeånder. Han ville ikke skille sig af med sin dragt. Dølgøre havde været shaman i 37 år. Han havde arvet sin dragt fra sin far, der også var shaman.

Når en shaman dør, er det vigtigt, at der er en anden shaman, ofte shamanens lærling, som overtager kontrollen med de ånder, der bor i shamanens udstyr. Hvis der ikke er en arvtager, vil man brænde dragten. Dermed ødelægges åndernes bo og deres magt. Shaman-dragten går i almindelighed i arv fra mester til elev.

På Dølgøres dragt så Haslund 2 russiske hængelåse. Han undrede sig over, hvad de gjorde der. Dølgøre fortalte, at da hans far var ved at dø, var Dølgøre ikke shaman endnu og havde intet ønske om at blive det. Men faren vidste bedre. Der var ikke andre shamaner i nærheden, som kunne pacificere ånderne for en tid. Dølgøres far manede så før sin død alle sine ånder ind i de 2 hængelåse, låste for dem og gav nøglen til en god ven. Dølgøres far forklarede venen, at om nogle år ville Dølgøre ønske at blive shaman, så kunne de lukke ånderne ud igen, når Dølgøre kunne styre dem.

Dølgøre havde et problem. Han havde ingen lærling, der kunne overtage kontrollen med ånderne, når han var draget bort til en anden verden. Haslund tilbød at tage dragten med til Danmark, så ville ånderne jo følge med, og der ville ikke være problemer i Mongoliet. Dølgøre takkede pænt for det fine tilbud, men det ville han slet ikke gå med til. Det ville simpelthen være alt for synd for danskerne. De ville jo slet ikke kunne klare disse ånder, som bare ville lave en masse ballade. Igen faldt talen på de 2 russiske hængelåse. Igen blev alle ånderne manet ind i hængelåsene. Haslund fik i november 1936 den ufarlige dragt af Dølgøre, men de 2 åndfulde hængelåse blev i Mongoliet.

Til Dølgøres shamandragt hører et hovedtøj med 2 jerngevirer med henholdsvis 5 og 6 ender. Fra 4 af disse ender, 2 på hvert gevir, hænger der fra hver 4 flade slipslignende bomuldstykker, som forestiller slanger. Slangerne ser ud til at være kørt over med en vejtrølle. Dog er der et par enkelte, som endnu har fylde. De øvrige ligner afflåede slangeskind, som kun har mønster på den ene side, med hver 2 tydelige øjne, det rigtige sted. Fra hjelmen i øvrigt og fra hatten under hjelmen hænger 4 lange slanger ned ad shamanens ryg. Håndtaget på Dølgøres trommestik er også udformet som et slangehoved. Der er ikke overleveret nogen forklaring på, hvorfor Dølgøres dragt er overhængt med slanger.

Buryat-mongol shamanen Dølgøre

Foran på brystet af Dølgøres shamandragt hænger et fuglebrystben lavet i smedjærn. Fra det udstråler der til begge sider ribben i jærn. På ryggen under de mange slanger hænger andre jærnstykker, som symbolisere shamanens skelet. Skeletmotivet er meget kendt blandt polarfolk, som dekorerer deres redskaber og andre genstande med et skeletmønster. Forklaringen er, at disse folk er nomader eller jægere med et stort kendskab til det indre af dyr. Fuglebrystbenet skal hjælpe Dølgøre med at rejse gennem de forskellige naturelementer.

Dølgøre har både russiske og kinesiske klokker og bjælder på sin dragt for at holde onde ånder borte. De frynser, der hænger fra hans hjelm ned over hans øjne, beskytter ham mod onde øjne. På dragten hænger også andre ting. Nogle ligner små kræmmerhuse i blik. De symboliserer nøgler til de forskellige verdener shamaner rejser til. Der hænger også figurer af mennesker og dyr. De kan være billeder af shamanens hjælpeånder. Men Haslund har desværre ikke videregivet oplysninger om disse ting.

Besøg hos en mongolsk shaman

En dag i begyndelsen af 1939 rejste de 2 danskere, Henning Haslund-Christensen og Werner Jacobsen, på en tur øst for hovedkvarteret for "Anden Danske Centralasiatiske Ekspedition til Mongoliet". Denne gang benyttede de en anden rejseteknik end de plejede. De rejste kun med en sovepose som bagage og var indstillet på at sove rundt om i teltene hos mongolerne. De havde hver en mongol med, Erentjin og Grontok. Alle 4 rejste til hest. På rejsen traf de flere shamankvinder, som var meget svære at komme i kontakt med. Som regel fik man ikke lov til at komme i nærheden af dem. De troede nemlig, at danskerne kom for at stjæle noget af deres blod. Kan man komme af sted med at rive en shaman, så der kommer lidt blod, mister hun sin magt over en. Det var en af grundene til, at shamanerne var så sky.

Werner ledte efter forhistoriske bronzer. Han havde hørt, at der skulle være nogle sådanne i et bestemt telt i en lejr. Werner og hans mongol, Grontjok, gik intetanende ind i teltet, hvor de opdagede, at der boede en shamankvinde. Hun blev meget vred over deres indtrængen og sagde, at hun godt vidste, at Werner var kommet for at få noget af hendes blod. Men hun ville bare have ham fuld af onde ånder, så han ville svulme op og til sidst eksplodere. Selv om de unge mongoler på mange måder havde brudt med de gamle traditioner, var de alligevel meget bange for disse shamankvinder. Da Werner næste dag havde lidt hovedpine, blev Grontjok meget bekymret, fordi han troede på, shamanens spådom var gået i opfyldelse.

Puvua ådågun-bo

Haslund og Werner blev inviteret på besøg i et mongoltelt, der var rejst ca. 2 km nordvest for klosteret Ulan Tologoi'in Sume (Det røde Hoveds Tempel), som lå i Gulchagan distriktet i Chakhar, Indre Mongoli. De var ankommet midt på eftermiddagen en januardag i 1939 og forlod først teltet næste formiddag. Ved ankomsten var de straks blevet vist ind i shamanteltet.

Puvua stammede fra Bargha-området og var Barak-mongol. Hun havde 2 sønner, som var munke ved et nærliggende kloster. Ifølge Haslund gjaldt der ikke særlige regler med hensyn til ægteskab for mongolske shamaner. Han havde hørt om både mandlige og kvindelige shamaner, som var gift.

Som tiden gik kunne Haslund skimte mere og mere af omgivelserne i teltets mørke indre. Det adskilte sig fra de almindelige mongoltelte ved, at det lamaistiske alter med dets opstilling af forgyldte gudfigurer, offer-skåle og smør-lamper, som plejer at opfylde teltets nord-hjørne, var erstattet med et lille uanseligt, sort alter, som stod placeret midt for teltets vestvæg. Oven over alterbordet hang en række blå og hvide *hadak* af silke ned fra det skånende teltloft. På alteret kunne man skimte en række flade filtposer, som stod opstillet mod teltvæggen, samt en række små offerskåle af birketræ. På teltvæggen hang en lille træplade. Den var udsmykket med forvrængede tibetanske tegn dekorativt anbragt. Lænet mod alterets nordside stod et par træstave, hvis øverste ende var formet som hestehoveder. Fra jernringe som var fastgjort midt på staverne hang en mængde

spraglede bånd, hvortil var bundet pilespidser, små knive og andre metalgenstande. Desuden var der en tromme, hvis form Haslund ikke tidligere havde set.

Et par visne arme med gigtknuder og klotignende hænder strakte sig mod bålets varmende lysskær. Efterhånden som øjnene vænnede sig fra det stærke solskin uden for til mørket opdagede Haslund at armene tilhørte en lille sammensunken kvindeskikkelse, som dunkelt aftegnede sig i teltets mørke baggrund. Det var Puvua. Ådagun-bo, den kvindelige shaman Puvua. Ådagun-bo betyder kvindelig shaman.

De to danskere hilste venligt på Puvua. Hun grynede nogle uforståelige svar, men efterhånden gik det dog op for dem, at hun var meget plaget af reumatiske smerter. Selv forklarede hun, at det var en fjendtlighedsindet shamankvinde, som lod sine ånder plage livet af hende. Kampen mellem hendes egne og de fjendtlige ånder havde med vekslende held stået på i flere år. Men siden hun for 2 år siden var blevet såret så hårdt af en *Tingerin Som* (pil fra himlen), at hun mistede sine bens førlighed, havde hun været så godt som værgeløs i kampen mod sine plageånder. Hun så virkelig forpint ud, pupillerne dirrede i de flakkende øjne, ansigtet sitrede i nervøse trækninger, og hele hendes spinkle legeme gennemjoges af periodisk skælven.

Puvua vidste på forhånd, at de 2 danskere ville op-søge hende en mørk vinteraften, fordi den shamankvinde, som var hendes arvefjende, havde advaret hende mod dem. De søgte, havde arvefjenden sagt, efter *Tingerin Som*, for med dem at gøre skade på Mongoliets shamaner. Men da Puvua havde rådspurgt sine egne hjælpeånder, havde disse ladet hende forstå, at de 2 danskere var venligtsindede mennesker, og at hun skulle behandle dem pænt og give dem mange oplysninger.

En god portion opiumsdråber forårsagede imidlertid en hurtig bedring. Efter at hun havde beordret sin unge medhjælperinde at servere te og ost for gæsterne, begyndte hun villigt at besvare deres spørgsmål samt selv at fortælle.

Åndemaningen

Medens de sad og sludrede var både en mongolmand og en ung mongolpige kommet ind i teltet. Pigen satte sig grædende ned ved bålet. Under et ophold i samtalen spurgte hun Puvua om hendes mor skulle dø den samme nat. Puvua gav straks besked til sin medhjælperinde om at bringe hendes shamanudstyr, hvorefter hun i siddende stilling slæbte sig hen til pladsen midt imellem det sorte alter og bålet i teltets midte. Her tog hun plads med ansigtet mod nord. Hjælperen tog offerskåle fra alteret og anbragte dem foran hende på et lavt bord. Der blev stil-

let 2 messingbeslåede træskåle, som indeholdende henholdsvis komælk og gæret hoppemælk. Begge de små skåle med mælk og gæret hoppemælk gik rundt mellem gæsterne begyndende med Haslund, så til Werner og videre med solen fra hånd til hånd af de forsamlede som sad i kreds om ilden. Hver deltager stak en finger i den gærede hoppemælk og førte den fugtige finger op til munden for at smage på skålens indhold. Ligeledes tog man en lille krumme af en kage, som også blev sendt rundt, og smagte på den. Derefter lod man det så gå videre til sidemanden. Til sidst endte skålene igen hos Puvua, der selv satte dem tilbage på alteret. Det virkede på Werner, som om dette var indledningen til den egentlige ceremoni.

Efter at Puvua var blevet iført tunge koralprydede sølvøresmykker, en pelsbræmmet hat og havde fået en tyk perlekæde, hvortil var fastgjort et gammelt kinesisk bronzespejl om halsen, tog den unge kvindelige hjælper plads ved hendes højre side med trommen og de 2 hestestave i hænderne. De 2 stave kaldte hun sine luftheste (*Boge'in Himsri*) og på dem red hun under shamaniseringen til åndernes verden.

De mange pilespidser og andre bronzer, som var fæstnede til lufthestene var de *Tingerin Som*, hvormed hun kæmpede mod fjendtlige ånder, og de små lancetformede blikcylindre var de nøgler, hvormed hun skaffede sig adgang til åndeverdens himle. Den mærkelige tuschtegning, som hang over det sorte alter, hedder *Harre'in Harenlak*. Den havde hun lavet selv i håb om, at den ville beskytte hende mod de fjendtlighedsindede ånders anfald.

Så tog Puvua de 2 hestestave fra hjælperen, som begyndte at slå på trommens skindbetrukne overside med den slangeformede trommestik. Trommen adskilte sig fra alle andre, Haslund tidligere havde set eller læst om. Dens runde ramme var af håndsmedet jern, der løb ud i et skaft, hvis nederste ende havde form af et 3-bladet kløverblad. Omkring hver af kløverets blade var der smedet 3 løse ringe, der klirrede og raslede ved den mindste bevægelse. Trommens dumpe taktfaste drøn steg og faldt, dens 9 jernringe klirrede og raslede, i vekslende tempo, drønedes trommestikken mod den spændte skindflade, indtil hele det dunkle rum genlød af larmen. Det var som om Puvua's misdannede legeme begyndte at sitre, de blodsprængte øjne søgte mod røgfanget og i sin siddende stilling begyndte hun at skælve og hoppe, som om hun forsøgte at følge samme vej. Efterhånden kom hun i ekstase. Det gav sig udslag som vridninger i kroppen og fortrækninger af ansigtsmuskulaturen.

Udstilling af mongol shamandragt og udstyr i Nationalmuseet. Se også billedteksten side 14. Det er IKKE Puvua's dragt.

Under seancen havde Puvua holdt hestestavene i sine hænder, samtidig med at hun udstødte nogle råb, der lød omtrent som de tilråb man brugte, når man drev et par heste frem. Werner formodede, at hun på denne måde rejste med sit hestespand til åndernes verden.

Forudsigelserne

Under trommens vedvarende ensartethed rejste den rådsøgende pige sig og gik hen bag Puvua. Hver gang hun rettede sine spørgsmål, hævde hun samtidigt shamanens skindbræmmede hat højt over hendes hoved. Så begyndte savl og fråde at boble ud af Puvua's mund, og hun fremstødte uartikulerede skrig og remser som medhjælperen oversatte til forståelige ord: Den døende kvinde skulle leve på denne jord i mindst en uge til.

Da ekstasen var på sit højeste holdt hjælperen op med at slå på trommen. Der indtrådte nu nogle øjeblikkes fuldstændig stilhed. Så var tidspunktet kommet til at få svar på spørgsmål. Når man stillede spørgsmål til hjælperen, gav man hende samtidigt en hvidt silkehadak. Disse lagde hjælperen over sin ene arm. Hun lod

spørgsmålene gå videre til Puvua. Hun svarede med nogle uforståelige ord, der blev tydet af hjælperen. Svarene var meget almene.

Mongolmanden var kommet for at få gode råd, fordi han havde haft uheld med sit kvæg. Han fik et meget svævende svar. Det gik ud på, at hvis han forbedrede sin livsførelse, ville han i fremtiden få mere held og lykke. Der var flere andre gæster i teltet. De tog dog ikke del i ceremonien. Det virkede, som om Puvua havde indbudt disse gæster for, at de kunne få lejlighed til at se de 2 hvide mænd.

Til Haslund sagde Puvua, at det hidtil ikke var gået så godt for ekspeditionen, men at det nu ville vende sig til det bedre. Hun forudsagde også, at en af de 2 danskere om nogen tid ville blive syg. Men de skulle ikke blive bekymre over det, for han ville blive rask igen. Haslund mente allerede dengang, at det drejede sig om ham. Om 40 dage ville Haslund så blive hjemsoget af en dødelig sygdom, men han behøvede ikke at frygte, thi Puvua's hjælpeånder lovede at redde ham.

Kort efter at spørgsmålene var blevet besvaret, kom Puvua til bevidsthed igen. Hun vendte sig mod tilstedeværende og spurgte dem ret nysgerrigt om, hvad hun havde fortalt dem. Pludselig faldt hun sammen i fuld stændig afmagt, trommen blev stille og Puvua faldt i en dødlignende søvn.

De 2 danskere fulgte hendes eksempel, efter i spørgende vendinger at have drøftet den forestående fare, som lige var blevet bebudet.

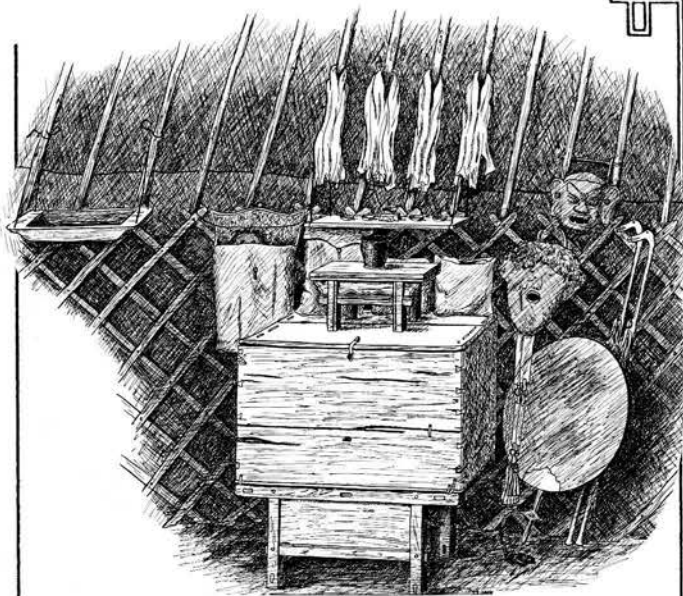
Men 40 dage senere blev Haslund ganske rigtig pludselig syg. I løbet af en halv time steg hans puls fra 72 til 140, og i flere dage lå han bevidstløs hen. Werner skaffede fra en svensk missionsstation en sygeplejerske, som i Haslunds lyse øjeblikke forberedte ham på døden. Efter 4 døgn forløb blev han imidlertid lige så pludselig rask, som han var blevet syg, at han kunne starte på en ny rejse med dagsridt på 35 km. Da Haslund efter ekspeditionen kom til Peking, lod han sig indlægge på det daværende tyske hospital for at få mysteriet opklaret. Man prikkede og skar i ham og undersøgte ham fra inderst til yderst, men uden at finde nogen rimelig eller blot sandsynlig forklaring på hans overståede sygdom.

Et helt shamanudstyr

På sin rejse i Indre Mongoli hørte Haslund i 1939, at der et sted mod nord i Chakhar-området lå et telt med et fuldstændigt shamanudstyr. Det havde tilhørt en shaman kvinde, som døde 30 år tidligere omkring århundredeskiftet (1900), og som havde arvet det fra en shaman kvinde før hende. Men ingen havde turde røre det. Derfor havde stået hengemt i en isoleret slugt, for ingen havde mere kontrol over de ånder, der boede i udstyret.

Det lykkedes Haslund at erhverve det. Det var meget besværligt at få det bragt til ekspeditionens hovedkvarter, for ingen af mongolerne turde komme i nærheden af det. Og ingen turde have danskerne i deres filttelte, når de rejste med så farlige sager. At den kamel, der skulle bære noget af udstyret, blev vild, støttede i høj grad mongolernes tro på tilstedeværelsen af hemmelige magter.

Shamaner var på en gang både respekterede og frygtede. Det gjaldt til dels også blandt lamaister. Således havde man ved den svenske missionstation nær Hatt-in Sume opstillet et telt til midlertidlig ophold for besøgende. Det viste sig imidlertid, at selv de kristne mongoler ikke ville bo i teltet, fordi det tidligere havde tilhørt en shamanfamilie.

Shamanalter ved Urte'in gol, Chakhar, Indre Mongoli. Dette shamanudstyr var sidst i brug af en kvindelig mongolshaman, som døde i 1908. Uheldigvis var der ingen shaman, som kunne overtage hvervet efter hende. Tingene stod ubrugte frem til 1937, hvorefter de indgik i Nationalmuseet.

Det tomme shamantelt

Et par år før Haslund ankom til Manchu Ail området i det nordlige Indre Mongoli efteråret 1936, havde samfundets en gang så navnkundige shaman lidt en voldsom død. En ond ånd havde besat ham, antydede man overfor Haslund, som aldrig udspurgte folk nærmere om omstændighederne ved denne voldsomme død. Sådan noget taler mongolske nomader ikke gerne om.

Shamanens telt havde ligget urørt og forladt i en nærliggende kløft siden ånderne tog dets beboer. Da en omvandrende shaman havde passeret stedet nogle måneder inden Haslunds ankomst, havde man opfordret ham til at forjage de onde ånder, der endnu huserede omkring teltet. Det havde han så gjort på den måde, at han havde "bundet" ånderne til den afdøde shamans telt.

Da Haslund i oktober 1938 begyndte at interessere sig for teltet, blev denne interesse kraftigt opmuntret fra egnens beboeres side. De ville hellere end gerne have teltet med dets onde ånder fjernet. Til sidst blev man enige med Haslund om den aftale, at Haslund overtog og fjernede teltet mod at betale til den afdøde shamans arvinger, hvad det ville koste dem at fremstille et nyt telt. Til gengæld skulle alle folkene ved Manchu Ail hjælpe Haslund i den farlige situation han var bragt i, ved at have overtaget disse sager fyldt med onde ånder. De lokale skulle lade Haslund købe en hel del "gode" sager, som kunne modarbejde de "onde" sager. ☺

En mongolsk nomades dødsfærd

af Henning Haslund-Christensen og Rolf Gilberg

En mongolsk karavanefører

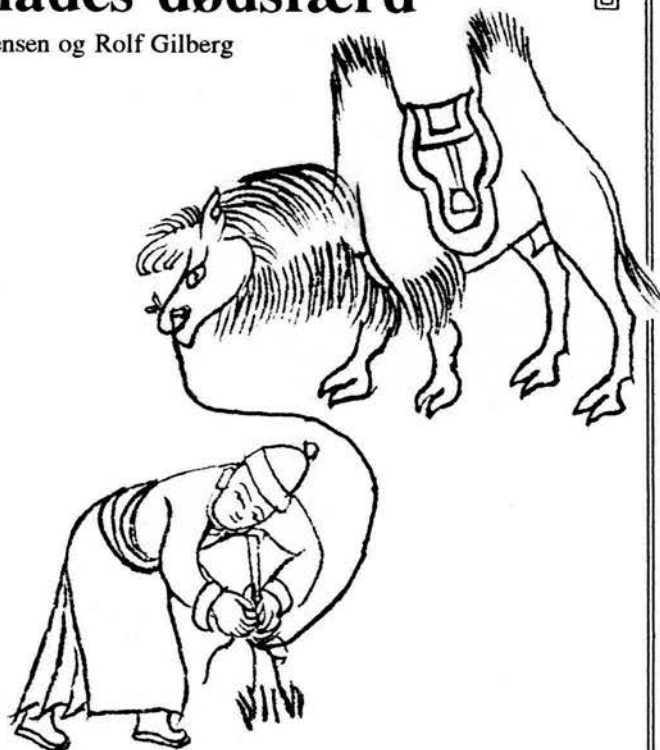
Tsaran Geril, en gammel mongolsk karavanefører, og Henning Haslund-Christensen havde engang været rejsekammerater på en lang tur. Trods stor forskellighed både i alder, hudfarve, tro og viden, havde de opnået en respektfuld forståelse af hinandens livssyn.

Da Haslund i 1930'erne begyndte sin første selvstændige rejse, var han opfyldt af stolthed over sin karavanes størrelse og moderne udrustning og fuld af forventninger til den mand, til hvem han havde betroet dens ledelse. Men inden rejsen var slut, lyttede Haslund til den gamle som til en fars kloge råd. Haslund elskede *Tsaran Geril's* tale, der bibragte ham viden, som hans forfædre havde mistet for generationer siden.

På marcherne gennem stepper, ørkner og bjerge fik Haslund kun sjældent lejlighed til at veksle ord og meninger med gamle *Tsaran Geril*. Enten var han optaget af alle en karavaneførers vigtige pligter, eller også red han for sig selv, hensunken i dybe tanker eller fjerne drømme, som man ikke vovede at forstyrre. Smidigt fulgte hans slanke skikkelse kamelens vuggende bevægelser, en ubeskrivelig fred hvilede over hans vejrbidte og tidsmærkede træk, og det ellers så skarpe falkeblik drømte mildt mod horisontens fjerne mål.

Dag efter dag, måned efter måned, rejste de gennem samme storslåede natur, delte de samme oplevelser og hørte de samme lyde, og måske var det alle disse fælles indtryk, som gensidigt gjorde dem modtagelige for og som betingede deres venskab.

Når afternes lejrball slikkede mod nathimlens stjerner, og de græssende kameler aftegnede sig som et eventyrs uvirkelige skikkelser på steppen, delagtiggjorde *Tsaran Geril* Haslund i sin visdom. Det var ikke meget, som de undlod at diskutere ved disse natlige samtaler. Der fandtes mangt og meget i det, han berettede, som Haslunds nøgterne forstand reagerede på. Men de var langt borte fra det miljø, hvor Haslund havde indtaget sin vesterlandske viden, og alle dagens indtryk og hele vildmarkens mystiske pulsslag stod ligesom i forbund med *Tsaran Geril's* overbeviste livssyn. Når kamelerne stønnede i deres mætte søvn, gled *Den Hvide Olding*, alt kvægets herre, over steppen for at tælle sine rigdomme. *Dragefyrsten* susede med de sukkende vindpust gennem bjergenes pas for at modtage de på oboernes stenaltre udlagte ofre, - og den frygtede *Erlik Khan*, dødsrigets hersker, ophvirvlede med sine mægtige horn de sandstorme, som suger menneskene ind i hans rige.

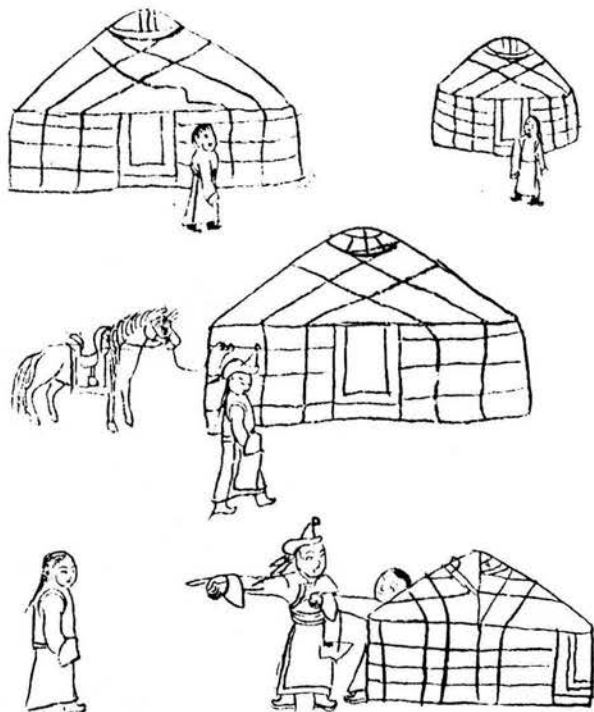
Den rejse, som Haslund foretog i *Tsaran Geril's* selskab, blev en af *Geril's* sidste. Senere opslog han sin lejr i nærheden af de store karavanevejes udgangspunkt i Kalgan, for at han således stadig kunne drømme til kamelklokkernes inspiration og udveksle erfarne råd om nyheder fra fjerne egne med de yngre karavanefolk, som nu trådte i hans fodspor. I hans sidste lejrplads, besøgte Haslund ofte ham og hans familie i de kommende år på sine rejser til og fra Mongoliet. Sidste gang, Haslund besøgte ham, var han syg og skrøbelig, og han påstod uden frygt, at han snart skulle følge *Erlik Khan*.

Erlik Khan

Mongolernes urgamle dødsgud, *Erlik Khan*, har man identificeret med den tibetanske lamaismes gud *Damdin Tjödjidil* (*Tschodschal*), som igen er identisk med den gud, som på sanskrit kaldes *Dharmaraja* eller *Yama* (religionens konge). I Mongoliet har man ved *Erlik Khan's* "omvendelse" til lamaismen givet ham ærestitlen *Nom'in Khan* (lærens hersker).

Tsaran Geril's død

Da Haslund var kommet 8 dagsrejser nord for *Tsaran Geril's* lejr, blev han indhentet af en rytter, som bad ham vende tilbage til *Tsaran Geril's* lejr. Han lå for døden, sagde rytteren. Lamaerne havde erklæret, at hans sygdom hverken hørte til de 101 lidelser, som kan hjælpes med medicin, ej heller var en af de 101 kramper,

som kan uskadeliggøres ved bøn og offer, men at den var en af de 101 sygdomme, som bryder selve livets teltstolper.

I lang afstand fra lejren red de 2 ryttere forbi dens mange hunde, som allerede stod bundet, vejrende og knurrende i retning af lejren.

"*Tsaran Geril* er død", sagde Haslunds vejviser. "Man har bundet hundene, for at de ikke skal kaste sig over den døde, før tiden dertil er inde."

De slog om fra galop og styrede i langsomt skridt mod de lysende røgsøjler, der flagrede for nattevinden op fra teltenes tagåbninger som stumme dødsfaner. De red hen til hestenes tøjningsplads og sad af.

Gravens stilhed hvilede over lejren. Hundene var borte. Foldene tomme. Og ingen kom dem i møde med velkomstens glade hilsen.

Haslund så mod det telt ved hvis ild, han havde tilbragt så mange timer i *Tsaran Geril's* selskab. Haslund fyldes af vemod ved tanken om, at han aldrig mere skulle lytte til sin vens poetiske tale eller skimte nomadesjælens drømme i hans dybe, faste blik.

Pludselig hørtes en tone fra *Tsaran Geril's* telt. Den lød som et dødssuk, der løftede sig fra steppen for at opsøge alle dens mystiske magter. Stemmen steg og sank, fortsatte en stund for pludselig at glide over i et hektisk, åndeløst tempo, som kom den fra en jagende ånd. Langtrukne, sørgmodige fløjtoner afbrød de monotone formlers ordstrøm, og dumpe trommehvirvler lød som magiske trylleslag fra en fremmed verden.

Ånder

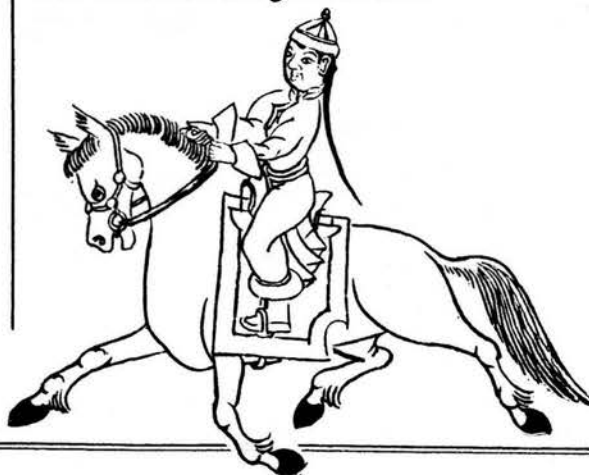
Det var lamaerne, man hørte. De bad *paddum's* magiske formler for den dodes sjæl. Hvor mange lamaer, som ville deltage i ligfærden, afhang af, hvad familiens økonomiske situation tillod. *Paddum* var en forkortelse af *shewan lamzâb*, som var tibetanske bønner, der blev bedt for at jage djævl og onde ånder bort fra dødslejet. Man bad også disse bønner i de tilfælde, hvor sjælen ikke kunne slippe bort fra legemet, om at påkalde ånder, der ville hjælpe sjælen (*sonis*) ind på en god vej. Desuden brugte man sådanne bønner i de tilfælde, hvor sjælen hjemsøgte lejren efter legemets død. I de nævnte bønner tilbød man guderne alt, hvad man ejede af kvæg, sølv, og så videre, og formanede sjælen at drage bort og opsøge *Borkhani Oron*, dødsriget.

Der fandtes 3 slags sjæleånder:

- (1) *Tut* var usynlige, men kunne høres. *Tut*-ånden frigjorde sig hurtigt fra kroppen og fandt nemt vej til enten himmel eller helvede.
- (2) *Shiolma* var synlige ånder med mange (9 eller 10) hoveder. De ville aldrig forlade den dodes knogler, men spøjte i nærheden af liget "indtil sandet forsvinder fra jorden", det vil sige i al evighed.
- (3) *Dzitker* var usynlige, men kunne høres. Det var de sjæle, som aldrig ville forlade dødsstedet, før de havde truffet en bror eller andre jordiske bekendte. Det menneske, som en sådan ånd rørte ved, blev ramt af sygdom og ulykker. De tog ophold hos den dodes efterladte, hvor de spredte død og ulykke ved deres blotte nærværelse.

For at forhindre den slags ånder i at trænge ind i den døde og stjæle dennes sjæl, måtte man lukke for ligets åbninger.

En Khalkha-mongol fortalte Haslund i 1936, at en død blev gravlagt på en sådan måde, at det så ud til, at den ene hånds fingre holdt for ansigtets naturlige åbninger (øjne, mund, næsebor, ører). Fingrene på den anden hånd lukkede for legemets 2 andre huller i skridtet. Den døde skulle have ansigtet mod vest.

Sjælen blev sendt bort

Haslund lagde mærke til, hvorledes hans vejviser fra lejren ængsteligt så sig omkring og spændt lyttede mod steppen, medens han hurtigt lod sin bedesnor glide mellem fingerne. Han lyttede efter de usynlige dødsånder, spejdede efter *Schiolma's* lydløst svævende 10-hovedede skikkelse og efter selveste *Erlik Khan* i dennes inkarnation som en blå hjort.

Først da dukkede de 2 rejsende sig og gik ind gennem døren til dødsteltet, ind til smørlampernes og bålet flakkende skær, ind til røgelsesduftens sødmemættede atmosfære, og ind til larmen fra de besværgende lamaer.

Til venstre for bålet, med ryggen imod teltets vestvæg, sad den astrologikyndige *haikh-lama*. Han var iført en høj, brandgul filthat, der var formet som en romersk gladiatorhjelme. Ned fra den hang lange, sorte silkefrynser, som fuldstændig skjulte hans ansigt. Over den gule silkeklædning bar han en bred og brogetfarvet halskrave, en skykrave af stiv brokade. Han sad med korslagte ben på en gul silkepude, og foran ham på et lavt offerbord lå alle de magibøger og kultredskaber, som var nødvendige til ceremonien. Han remsede og messede med en sådan iver og voldsomhed, at hans hede åndedrag satte de nedhængende silkefrynser foran ansigtet i heftig bevægelse.

På visse steder i kulten strakte han sine nøgne arme frem for med smidige fingre at gribe de redskaber, den kommende ceremoni krævede. Gang på gang greb han efter den guldne lårbensknogle fra en ung jomfru, død i sit 18. år. Næste gang var det en timeglasformet tromme lavet af topstykket af kranierne fra 2 mennesker. Næste gang var det et par cymbaler, hvis larm var guderne velbehagelig, og hvis lange toneklang afslørede for den indviede, at der i deres metallegering indgik den påbudte mængde sølv.

På en sort silkedug i *Haikh-lama's* skød lå 13 fantastiske metalinstrumenter. De forestillede økser, hakker, forke og knive i alle former, som han, når messen blev ekstatiske, truende jonglerede mod en menneskefigur af dej, der stod opstillet på offerbordet.

Haikh-lama's assisterende lamaer var alle klædt i røde kapper. De bar på hovedet en slags 5-bladet krone på hvis ydersider, der var malet lamaistiske gudebilleder.

Et par lamaer kom bærende med en tung gudefigur af forgyldt bronze, som blev anbragt ved arnens vestside. Den forestillede selve dødsguden. Dens hule indre måtte have været fyldt med røgelsespulver, for efter at en af lamaerne havde kastet en glød fra ilden ind i dens store gab, udspyede den en søjle af tungtduftende røgelse.

Når døden var indtrådt, bandt man den døde underkæbe fast med en hvid *hadak*, øjnene blev lukket til, og

ansigtet blev dækket med en hvid *hadak*. Kvinderne i lejren vikled hvidt tøj om deres hårsmykker. Mændene iførte sig hvide skærf, ligesom de erstattede hattenes forskellige topprydelser med hvide tøjstumper. Mens de familiemedlemmer, som var lamaer, nøjedes med at omvikle deres hattes forskellige topprydelser med gult tøj, tog de øvrige familiemedlemmer deres hatteknapper af og lagde dem på jorden ved foden af det lille offerbord.

Husgeråd og andet, som havde plads langs den telt-side, hvor liget lå, blev flyttet til en anden side af teltet. Derefter fastgjorde man et forhæng til tagstængerne, så det skjulte liget. Da det var af stor betydning, at intet blod kom fra liget, bandt man alle lejrens hunde og katte, så længe liget befandt sig i teltet. Foran det forhæng, der skjulte liget, blev ophængt en *Nomat Dall*, en hvid dug forsynet med forskellige påtrykte religiøse figurer og tekst. Foran forhænget blev stillet et lavt offerbord, hvorpå man anbragte en brændende smør lampe, et fad med kager samt den afdødes kop fyldt med te.

Mod teltets østside sad gamle *Tsaran Geril's* enke omgivet af sin fåtallige slægt. Mange farefulde rejser havde gamle *Jeshigema* set sin teltherre drage ud på. Hun havde arbejdet og slidt for, at han ved hjemkomsten skulle finde en frodig kvægbestand og et betryggende madforråd. Nu tog hun afsked med ham ved afrejsen på den længste af alle hans langture. Hvem skulle hun nu arbejde for? Hvem skulle hun nu samle i kister til? Der fandtes kun 5 gamle slægtninge ved hendes side, thi de 3 børn, som guderne havde skænket hende, blev alle født, medens *Tsaran Geril* var ude på de lange karavaner - og alle døde de, inden han nogen sinde fik dem at se.

Lille og indskrumpet sad hun der i sine gamle slægtninges kreds - de sølvglinsende hårsmykker var omviklet med hvidt tøj, hendes ellers så opmærksomme og glade øjne stirrede i håbløs, men tåreløs fortvivlelse mod forhænget bag hvilket, man anede den gamle karavaneførers livløse skikkelse.

Nu og da kastede gamle *Jeshigema* et blik mod den flade tekop på offerbordet. Hver gang det holdt op med at dampe fra den, rejste hun sig for at ombytte den afkølede drik med koghed te. Haslund genkendte den gamle røgsværtede birketræskop med dens altid blanke sølvbeslag. Det var *Tsaran Geril's* tekop, som Haslund så ofte havde set ham drikke af, og af hvilken han så ofte havde budt Haslund at drikke af.

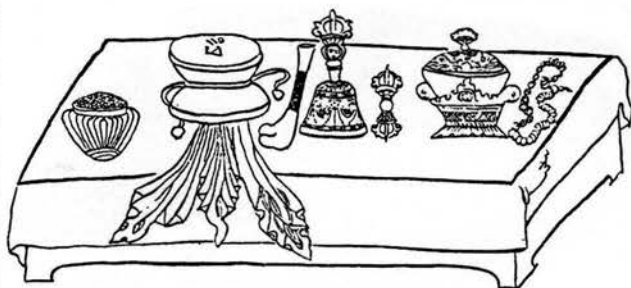
Lamaernes remsende stemmer steg og faldt. Ders monotone afliren af bønner og formler blev kun afbrudt, når kultinstrumenterne faldt ind med enkelte toner eller med øredøvende larm for at lokke eller bortjage de omkringsvævende ånder. Intet forandredes ellers i teltet.

Ingen sagde noget. Enhver lod sine tanker følge de bænner, som timen og kulten vækkede hos ham.

Pludselig blev der stille i teltet. *Haikh-lama* var nået til *barede-sildep*-kultens slutning. Han sank nu fuldstændig udmattet sammen over offerbordet. Lamaerne sukkede og åndede tungt, ellers var alt i teltet så dødsstille som ude på steppen.

Efter en tid rejste en af lamaerne sig med et par blanke instrumenter i hånden. Han gik ind bag forhængene til den døde. Et par hårde slag, som fik *Jeshigma* til at fare sammen, hørtes derinde fra. *Haikh-lama* rejste sig og spejdede mod teltets røgfang. Så hørtes en hul lyd. De skarpe slag bag forhængene ophørte. Med sin fine mejsel og lille messinghammer havde lamaen gennemboet *Tsaran Geril's* kranie, for at hans sjæl kunne frigøre sig fra den døde krop.

Et af steppens stille vindpust strøg hen over lejren og fremkaldte et sagte brus i bedeflagene, der var rejst over teltet. Alle kastede urolige blikke mod den spændt lyttende *Haikh-lama*. Nu så han atter ned. Idet han vendte sig mod den urolige *Jeshigma* forkyndte han, at *Tsaran Geril's* sjæl var i godt selskab, og at "udkastningen" af hans døde krop kunne finde sted om 3 dage. Det var *Haikh-lama*, som bestemte, hvor mange dage liget skulle blive liggende i dødsteltet. Slægt og venner samledes hver nat i det, hvor de bad for den døde.

Udkastning af liget

Tidligt den 3. dags morgen red Haslund med *Haikh-lama* til *Bayan Dokhom*, som er en af *Adochen-mongol*-stammen "udkastningspladser". Det er den plads, hvor man lagde sine døde ud til føde for steppens og himlens vilde rovdyr. En sådan ligfærds metode var en urgammel skik blandt Asiens nomader, hvor den var brugt allerede flere århundreder før vor tidsregning.

Bayan Dokhom var et område på ca. 4 km², i hvis midte en lille sivbevokset sø opsamlede vandet fra de omkringliggende højedrag. Set fra passet, som dannede den naturlige indgang til området, så man en grydeformet idyl med den lille sø blinkende blåt mod de omkransende skråningers grønne frodighed. Men intet telt

så man. Intet kvæg vadede i det saftige græs. Man undredes over, at der på dette sted hverken fandtes lejre eller andet spor af liv.

Først efter at *Haikh-lama* var steget af hesten og fra en skindpose havde udpakket en del ryghvirvler, som han satte sig og begyndte at kaste på jorden, gik det op for Haslund, at de havde nået målet. Efter hvert kast undersøgte lamaen nøje rygknoglernes stilling på jorden, hvorefter han atter samlede dem sammen i sin pose og styrede i en ny retning. Disse "terninger" dirigerede *Haikh-lama* fra sted til sted, før han fandt den rette plads. Langsomt begyndte stedet nu at få liv.

Ørne, gribbe og andre rovfugle baskede op fra deres skjul i sivene og det høje græs. Fuglene kredsede rundt i magelig glideflugt over de indtrængende menneskers hoveder. Store flokke af sorte mongolhunde kom til syne på bakkekammen. Det var steppens vilde marodører (= soldater, der falder fra under marchen og plyndrer), som vejrer fodringstidens forberedelser.

Haikh-lama fortsatte sin zig-zag-gang henover steppen, idet han søgte frem mod sit mål. Jo mere de nærmede sig steppegrydens bund, desto uroligere blev hestene. Overalt lå afblegede skeletdele og grinende menneskekranier skjult i det høje græs. Engang imellem lå de samlet i sådanne mængder, at Haslund måtte sidde af og trække sin skrækslagne ridehest.

På den anden side af søen, på en vestskråning, hvorhen morgensolen endnu ikke var nået, fandt *Haikh-lama* det sted, som af magterne var udset til *Tsaran Geril's* "udkastningsplads". Han gav sig straks i lag med at købe benyttelsesretten til stedet af *Gratsarin Etsin*, Jordens Herre. Han spillede en stor rolle ved de årlige obo-fester og var en levning fra shamanismen. Betalingen skete ved, at den afdødes slægt gav lejen til *Haikh-lama*. For at formilde *Gratsarin Etsin* foretog *Haikh-lama* sig desuden følgende:

Først tegnede han med spidsen af et horn fra orongo-antilope en menneskefigur i jorden på udkastningsstedet, hvorefter han et stykke nord for tegningens hoved stak en pil med mange farvede bånd ned i jorden. Aftryk af 2 træplader på hvidt papir blev sat fast på en pind, som blev stukket i jorden syd for pilen. Derpå indhegnede han pladsen med 4 lignende pinde, som blev stukket i jorden med ca. 10 favnes afstand fra hinanden. På pinden i den herved opståede firkants nordvestlige hjørne fæstnedes et gult stykke papir med et amuletryk på. Til pinden i det nordøstlige hjørne fæstnedes et stykke hvidt papir med amuletryk på. På pinden i det sydøstlige hjørne fæstnede han et stykke blåt papir med et amuletryk på. På pinden i det sydvestlige hjørne fæstnede han et stykke grønt papir med amuletryk på.

Tegningen viser hvordan hænderne anbringes over de naturlige huller i kroppen for at onde ånder ikke skal bosætte sig i den døde krop.

Han formede 5 "pagoder" i dej. I disse lagde han i hver strimler af papir, henholdsvis gult, grønt, hvidt, blåt, og rødt papir, hvorpå der var trykt religiøs tekst. De 5 "pagoder" blev opstillet syd for hver af de pinde, hvorpå der var fæstnet papirstrimler i samme farve, som den de selv indeholdt. Han forbandt de 4 hjørnepinde med en snor af sammenflettede hestehalehår. Til slut overdækkede han den tegnede menneskefigur med et nyt stykke hvidt filt og anbragte et ugarvet gedeskind sydøst og et ugarvet fåreskind sydvest for den.

Hans 15 kultredskaber blev lagt ovenpå filten og ovenpå disse placeredes en indtørret skildpadde. Efter at have udrettet alt dette satte *Haikh-lama* sig nord for gravstedet, hvor han bad en bøn. Derefter fjernede han snoren, der forbandt de 4 hjørnepinde, og filten, med hvad der lå på den. Et papirlagen med tegnet af 2 fisk slynget sammen som yang og yin blev lagt over menneskefiguren, der var tegnet på jorden.

Under alle disse forberedelser havde himlens rovfugle efterhånden samlet sig i tættere og tættere skarer over hovederne på menneskene. De vilde hunde havde vovet sig frem på nogle få hundrede meters afstand, hvorfra de opmærksomt fulgte forberedelsernes gang.

Kort efter at de var afsluttede, kom selve ligtoget til syne oppe i passet. Forrest red *Tsaran Geril*'s bror, som ved sin side førte en opsadlet, men rytterløs hest. Det var *Tsaran Geril*'s favorithest, og over dens sadel lå et rødt filtæppe.

Det var den samme filt, som prydede den sadel, som *Jeshigema* red på, da hun som ung brud holdt sit indtog i sin herres lejr. Nu formodes det, at hans frigiorte ånd indtog denne hædersplads.

Tsaran Geril's bror bar på brystet et gult tørklæde, hvorpå en mængde figurer og formler var malede med sort tusch. Det var *Bānte Hurel*, det magiske banner, som bortryddede alt ondt på ligtogets vej. Efter *Tsaran Geril*'s hest kom en halv snes velnærede lamaer ridende. De var iført brandgule togaer og hjelmlignende hatte.

Derefter kom så selve ligvognen. Den var en lav, tohjulet kærre forspændt med en langhåret hainakokse. Over kærren var udbredt en blå mongol dell, som forrådte konturerne af *Tsaran Geril*'s sammensunkne skikkelse. På kærrens ene fjæl, ved hans hoved, sad gamle *Jeshigema* bøjet over sin døde herre. Hver gang den u-fjedrede kærre skrumpede i det ujævne terræn, klamrede hun sig til den døde skikkelse og støttede dens hovedet med samme omsorg, som hun havde vist ham gennem livet.

Sidst i sørgetoget red den lille gruppe af oldinge, som udgjorde den gamle karavaneførers frænder, og som var de eneste tilbageblevne af en én gang talrig og stolt klan.

Efter at være nået frem til "udkastningspladsen" modtog *Haikh-lama* den døde. Samtlige lamaer løftede liget fra kærren og lagde det på det udbredte papirlagen med hovedet i nordlig retning og ansigtet vendt opad. Derefter blev det dækket med et lagen, hvorpå der med tibetanske tegn var skrevet "Om, mani padme hum" (Oh, du juvel i lotusblomsten). *Tsaran Geril* var stivnet i en sammenkrøbet stilling, med venstre arm under hovedet og den højre hånd for ansigtet, så den skjulte øjne, næse og mund. Det var den så attråede "løvestilling", som man anså for at være et godt varsel.

Følget gjorde først 'morige' (en respektfuld hilsen) for den døde, derefter for de ledende lamaer, hvilke de gav penge eller andre gaver af værdi.

2 af lamaerne tog plads på de udbredte skind for at messe de 5 korte afsluttende *tabun jyrul*'s magiske bønneformler. Det var de formler, som indvier kroppen til at stige op til et nyt liv og den frigjorte sjæl til reinkarnation i en anden verden.

Mens dette gik for sig, blandede de vilde hundes snerren, rovfuglenes skrig og vingesus sig med præsterens ordstrøm og de sørgendes veråb. *Haikh-lama* måtte værgе for sig til alle sider, da han for at afslutte ceremonien hentede sin dødspil, der stod stukket i jorden. Så skyndte alle sig bort til de nervøse heste. Ingen vendte sig om, medens de hastigt red mod passet. Længe efter at de havde passeret det, kunne man høre larmen fra

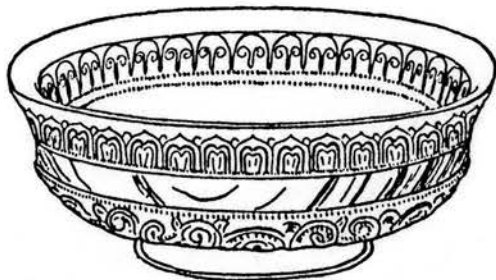
de kæmpende rovdyr som et infernos ramaskrig fra den før så stille dødsdal.

Den dødes tilstand gav varsler

I 3 uger efter udkastningen ville en eller flere lamaer bede *adotj nom* i den dødes telt. Når de 3 uger var gået, drog slægtninge til udkastningsstedet for, hvis liget ikke var ædt af vilde rovdyr, at overhælde det med *arashan* fra en *bombo* (med tud). Det var et godt tegn, hvis liget hurtigt forsvandt, altså hurtigt blev ædt af rovdyr. Så mente man, at den døde havde været et godt menneske. Var det ikke sket, ville man nok hjælpe lidt til, ved at skære liget i stykker, så de vilde dyr havde nemmere ved at æde det.

For de "ægte" og "rettroende" lamaistiske Chakhar-klaner fandtes der "begravelsespladser", hvor man udkastede sine døde.

En person, som døde af *Halun Obutjin* (smitsom febersygdom), fjernede man altid omgående fra dødsteltet. Et sådant lig blev tildækket med *arregral*, aldrig med sten.

En vens tekop

Efter nogle dages ophold i *Jeshigema*'s lejr fortsatte Haslund den rejse, hvis start så uventet var blevet forsinket på grund af den gamle karavaneførers død. Det blev en lang rejse. Flere år forløb, før Haslund igen nåede tilbage til Chakhar-landet. Af den gamle lejrplads var der kun frodige græspletter tilbage. Alle var døde og borte.

Til sidst red Haslund op til klosteret. I *Haikh-lama*'s celle blev Haslund budt på te af *Tsaran Geril*'s gamle skål. Den skål, som Haslund så ofte havde set i den gamles hænder, når han i sang eller med ord åbenbarede steppens væsen for den unge dansker. Den skål, af hvilken han ved festlige lejligheder havde budt Haslund den kildeklare destillerede gærede hoppemælk.

Haikh-lama forstod Haslunds ønske, og gav ham *Tsaran Geril*'s tekop. Den flade, røgsværtede birketræsskål faldt til i Haslunds hånd som en god vens håndtryk. Hver og en af dens årer og knaster var et gyldent minde, og i de tunge sølvbeslags linier og figurer læste Haslund toner og tanker, som det var godt at ty til i onde tider.

Alternative udkastningsmetoder

Fattige folk kunne også lade udkastningen foregå på en anden måde. Man lagde liget på en oksekærre og kørte over stok og sten, alt hvad remmer og tøjler kunne holde. Ingen måtte bemærke sig stedet, hvor liget faldt af. Man drøede ud over steppen til man var sikker på, at liget måtte være faldet af. Senere skænkede man lidt penge eller en anden besked en gave til en *Gegen* eller anden storlama, som ville bede en bøn for den døde. Bønnens kraft afhang af gavens størrelse.

En person, som døde i fuldskab eller under andre nedværdigende omstændigheder 'udkastedes' altid ved hjælp af en hurtigkørende oksekærre. Det skulle endda helst ske på grænsen til en anden stammes eller klans område. Rejsende fra andre områder, som måtte dø i Chakhar, 'udkastedes' ligeledes i et grænseområde. De klaner i Chakhar, som var shamanistiske havde ligeledes deres begravelsespladser i sådanne grænseområder.

Besøg på en udkastningsplads

Den 14. februar 1939 passerede Henning Haslund-Christensen sammen med sin mongolske hjælper *Eredin Monke* en af *Adotjin*-stammens store "udkastningspladser" i Indre Mongoli. Denne plads hed "*Bajing Dokhom*" og lå i en stor lavning i hvis midte det omkringliggende landskabs overfladevand i regnfulde somre samledes til en lille sø. Pladsen lå en snes kilometer i sydlig retning fra grænsen til Sunit-området. Hele 'udkastningspladsen' var så tildækket med skeletdele, især kranier, at hestene til trods for deres angst for disse dødstegn, ikke kunne undgå at sparke til knogler nu og da.

Samme morgen var en gammel kone blevet 'udkastet'. Hendes lig var endnu urørt af steppens og luftens rovdyr. Ligeledes fandtes de på 'udkastningspladsen' s ophængte og udlagte papirer endnu på deres oprindelige pladser. Liget lå på venstre side, i en stilling som *Eredin Monke*, Haslunds mongolske følgesvend, kaldte *arselang shintetai gybder* (liggende løvestilling). ©

Fra Henning Haslund-Christensens noter:

VANDLADNING

I Chakhar satte man sig altid, når man skulle tisse, med front mod syd, i modsætning til blandt andet folk i Sunit området, hvor man satte sig med front mod teltåbningen, altså mod nord. At man i Sunit satte sig med front mod teltåbningen, skyldes at man skulle være i stand til at bevogte ger'en.

Chakharfolkene forklarede deres skik med at sidde med ansigtet mod syd, med følgende sagn:

En Chakharmongol af hankøn må aldrig blotte sit kønsorgan, så det bliver synlig fra nordøst. Dette gælder især i den tredje måned efter månekalenderen. Mod nordøst ligger nemlig landet "Naahoi Eretin", hvor kvinderne er smukke og skabt som mennesker, mens mændene er skabt som hunde. Særligt i den tredje måned længes disse kvinder efter mænd, der er skabt som mennesker. Disse kvinder bliver aldeles balstyrige og forførende, hvis de får øje på et mandligt lem i den periode. De bliver da så forførende, at de er svære at modstå.

Mod denne fare advarede drengene fra de var ganske små; blandt andet ved at lære følgende vers, som enhver Chakhardreng kan udenad:

*"Djun Hoisjang haret bitjidi sje,
Naahoi Erreting'in Dallarna."*

På spring i Indre Mongoli

Rideforbundet i Indre Mongoli har netop udsendt invitationer til en række lande, heriblandt Danmark, idet man for tredje gang afholder et internationalt ridestævne.

Der skal konkurreres i ridebanespringning, både for hold og individuelt. Banen består af 12 forhindringer med største højde på 115 cm og største bredde 130 cm. Det svarer til en dansk sværhedsgrad på niveauet mellem LB og LA, hvis største højde er henholdsvis 110 cm og 120 cm. Bogstavet "L" står for "let". I Danmark indeles sværhedsgraderne ved ridebanespringning, kort fortalt, i let, middelsvær og svær (L, M & S).

Ridestævnet finder sted 7.-9. juli 1993 i Hohhot, hovedstaden i Indre Mongoli, Kina. Hvert land kan deltage med 5 personer: 3 ryttere, 1 træner og 1 holdleder. Indre Mongoli stiller heste til rådighed, så dem slipper man for at tage med hjemmefra. De bliver tildelt efter lodtrækning. Rytterne må ikke bytte heste. De skal "beholde" og ride den hest, de "har vundet" i lodtrækning.

Det koster 680 US\$ pr. person at deltage. Beløbet dækker så også transportudgifter fra Beijing til Hohhot.

Deltagerlandene er blevet bedt om at medbringe det nationale flag og et bånd med nationalmelodien. Men danske ryttere vil næppe komme til start på rytterstadion i Hohhot. Man vil derfor næppe heller komme til at høre "Kong Christian" over højttalerne i det Indre Mongoli. Om der kommer dansk besøg på tilskuerpladserne vil tiden vise, og så vil vi love at vifte med Dannebrog. Vi vil i øvrigt opfordre andre danskere, hvis vej måtte falde forbi Hohhot mellem 7. og 9. juli at gøre det samme.

Tidligere års deltagelse har været nationer som: Japan, Australien, Korea, Philippinerne, Iran Thailand, Indien, Rusland, Taivan, Hongkong, Kina og værten - Indre Mongoli.

Gudrun Lefmann

Vejret i Mongoliet

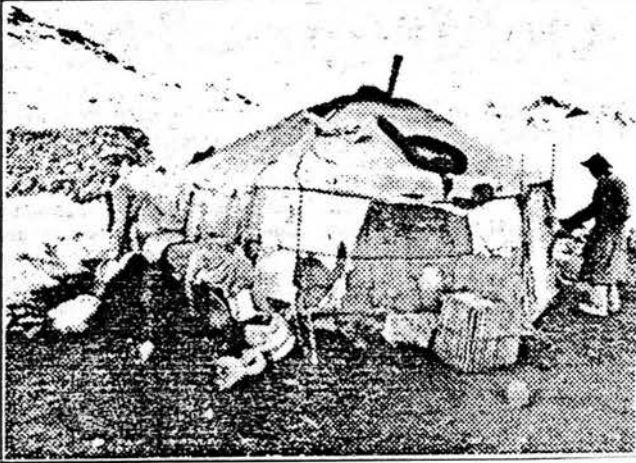
(kilde: Mongol Messenger 15(93), 13. april 1993)

Disse 4 kvinder i det uvejrsramte Gurvanbulag somon, Bayanhongor aimak, var næsten blevet sneblinde. De var helt isoleret i mange dage fra omverden og havde mistet alle deres malkekoer.

Snestorm hærgede Mongoliet midt i april. Temperaturen faldt i den vestlige del af landet om natten til mellem $+18^{\circ}\text{C}$ og $+23^{\circ}\text{C}$ og om dagen til mellem $+1^{\circ}\text{C}$ og $+4^{\circ}\text{C}$. I Gobi faldt temperaturen om natten til mellem 0°C og $+5^{\circ}\text{C}$ og om dagen til mellem $+6^{\circ}\text{C}$ og $+11^{\circ}\text{C}$. I resten af landet lå nattetemperaturen mellem $+7^{\circ}\text{C}$ og $+12^{\circ}\text{C}$ og dagtemperaturen mellem $+3^{\circ}\text{C}$ og $+8^{\circ}\text{C}$. Det gik især ud over de 3 vestlige amter Bayanhongor aimak, Gov'altai aimak og Zavkhan aimak.

Ifølge de lokale myndigheder mistede tusindvis af nomadernes dyr livet. For eksempel alene i Gov'altai aimak døde 80.000 voksne dyr og flere end 100.000 ungdyr. Flere af aimak'erne blev ramt så hårdt, at man ikke

Denne ger's ydre filtag er blevet ædt af sultende får, som alligevel døde inden hjælp nåede frem til hyrden Sanjmyatav, som ses ved ger'en i Gurvanbulag somon, Bayanhongor aimak.

vil kunne opdrætte ungdyr i år. Mange somon blev afskåret fra omverden på grund af voldsomt snefald. Helikoptere har måtte udbringe foder og mad til dyr og mennesker.

De nyeste vejrudsigter synes at tyde på, at vejret bliver endnu værre med mere sne og storm. Man frygter, at det dårlige vejr vil fortsætte til hen midt i maj.

Mange steder er der problemer med at nå frem til hospitaler, så sundhedstilstanden lider et alvorligt knæk. Regeringen har nedsat en særlig kommission til at koordinere hjælpearbejdet til de ulykkesramte områder. Man vil desuden foretage indsamlinger blandt befolkningen til støtte for hjælpearbejdet.

Fra det mongolske skatkammer

Navn: Hildetøj (hesteparkering), "trinok", (mongolsk: tjödör).

Museumsnummer:

R.66, R.XXII-19 (105 cm lang), R.XXII-25 (49 cm lang), R.XXII-26 (90 cm lang) og R.XXII-27 (90 cm lang).

Indsamler: Henning Haslund-Christensen på "2. Danske Centralasiatiske Ekspedition til Mongoliet 1938-1939"

Sted: Chakhar, Indre Mongoli.

Anvendelse:

Koderem af læder som bruges til binde hestens 2 forben og det ene bagben sammen. På denne måde kan hesten kun tage små skridt og er derfor forhindret i at løbe langt væk.

Ofte har mongoler en opsadlet hest stående uden for deres telt bundet til en høj snor mellem 2 pæle. Det er praktisk at have en hest rideklar, i tilfælde af at dyrene kræver hurtigt tilsyn. Denne parathed og hurtighed var en af årsagerne til, at mongolerne kunne erobre det halve Asien under Chinggis Khan.

Haslund-Christensen fortæller i 1938 om læder:

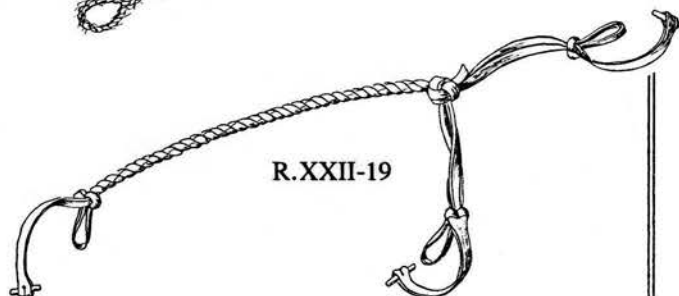
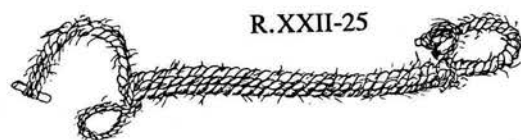
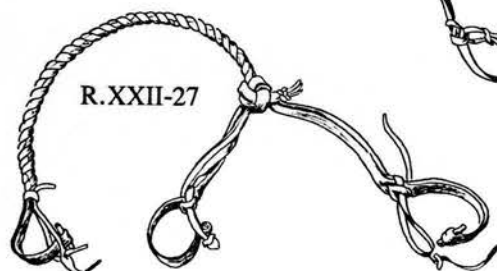
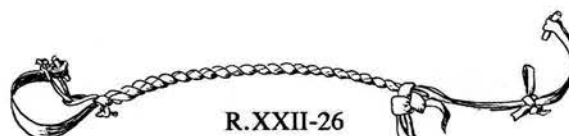
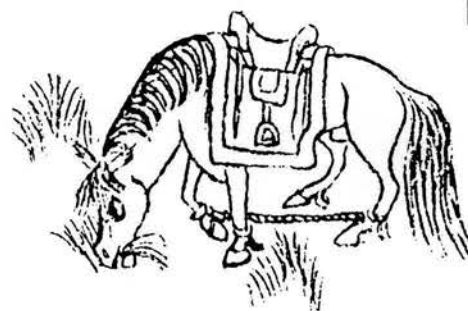
En kohud i Mongoliet var kun meget lidt værd, hvis man ville sælge den. Den blev solgt efter vægt. En god hud ville i tør tilstand veje omkring 15 kg. Med en pris af 40 cent pr. pund. I stedet for at sælge huden ville en mongol, med mindre han havde mange af dem, vælge

at lave den til læder ved hjælp af mælkeметоден. På den årstid, hvor der er masser af mælk (om sommeren) i Mongoliet, laver man dels ost af mælken, dels gærer den. Ved langsom opvarmning af mælken, adskiller mongolerne fløden fra mælken, som dels drikkes, dels laves til mad. Resten hældes i en stor beholder for at gære, og senere destillerer teltfruen resultatet. Når man har udvundet mælkevodkaen, deles den tilbageblevne substans i valle og ostemasse. Vallen bruges til beredning af kohud. Ostemassen lægges til tørre på taget af ger'en. Den tørrede ostemasse (arroval) kan holde sig i lang tid, og god og nærende proviant på lange rejser. Ostemassen er rig på proteiner, har en svag sur smag og kan overskygge den dårlige smag af brakvand.

Den rå kohud lægges i blød i vallen i mange dage, indtil hårene har løsnet sig. Huden tages så op, hårene fjernes nemt, og skindet lægges udbredt for at tørre lidt. Det meste af vallen er dog allerede fordampnet fra beholderen, hvor huden lå. Hyrden spreder derefter godt gæret surmælk ud over huden, folder den sammen og øser mere surmælk på, indtil huden efter adskillige sammenlægninger er blevet en lille byldt. Det anbringes i ger'en under en filt. Mælkesyren og mælkefedtet vil trænge ind i huden. Efter 1-2 døgn tages huden ud igen for at få en ny behandling med surmælk. Efter flere af den slags behandlinger, tørres og skræbes huden. Den er så færdig og kan skæres op i strimler (mongolsk: *sorr*).

En hyrde med en meget skarp kniv skærer en strimmel ved at begynde fra yderkanten og følge den hele vejen rundt. Det afskærede bånd rulles sammen til et "garnnøgle". Strimlen er 2-3 cm bred. Han skærer hele huden op på denne måde. Når han er nået så langt, kan khan gå i gang med at lave kobler eller kobbelrem. Kobbel er en bindsel, hvormed dyr lænkes sammen (et kobbel heste). En kohud kan udskæres i ca. 20 remme, som hver i 1936 havde en værdi af \$ 1:50-2:00, når de er forarbejdet til remme. Når man laver en læderrem, folder man hudstrimlen dobbelt og banker den flad med en hammer for at gøre remmen stærkere ved ujævne steder. Samtidig med dette arbejde, fortsætter hyrden med at smøre remmen ind i surmælk. Frisk læder er blødt og nemt at arbejde med. Læder behandlet med surmælk bliver ikke ødelagt af regnvand og holder derfor længere.

En mongolsk rytter har altid en kobbelrem (hestepareringsrem) med sig på ture, så han kan lade hesten gå og græsse med sammenbundne ben, så den kun kan tage korte skridt og derfor ikke kan løbe bort. Kobbelremme gode at bruge, når en ustyrlig hest skal stå bundet. Der laves også kobbelremme, som kun binder de 2 forben sammen. De kaldes på mongolsk *tusihia* (på kinesisk: *chien tuei ban*).

En vild hest kan gallopere med sammenbunde forben men ikke gå i trøt. Kineserne bruger ofte kobbelremme af jern og låser dem sammen med hængelåse.

Gamle hestehandlere i Zhangjiakou (Kalgan) og Hohhot (Kweihwa) bruger kobbelremmen til at træne deres hest til at gå i pasgang og i trøt. De binder en rem mellem forben og bagben i samme side, så hesten tvinges til at gå på den ønskede måde. Det bruges kun til at forbedre hestens gangarter, fordi både pasgang og skridt er naturlige for den mongolske hest.

Fra det mongolske skatkammer

DANIDA Projekt: Olieleverance til Mongoliet

Projektets formål er at yde nødhjælp i form af dieselolie til mindre byer i de mongolske landdistrikter, hvor olien anvendes til opvarmning og el-produktion. Mongoliets økonomiske krise har medført et drastisk fald i importen af olieprodukter til opretholdelse af byernes elektricitets- og varmeforsyning, der navnlig er livsnødvendig i den lange vinter, hvor temperaturen når ned på $\div 35^{\circ}\text{C}$.

Projektets baggrund. Mongoliet har efter bruddet med det som tidligere var Sovjetunionen i 1990, oplevet en dramatisk økonomisk krise. Denne krise er fremkaldt dels af vanskeligheder i forbindelse med Mongoliets overgang til markedsøkonomi, dels af en ineffektiv og nedslidt industrisektor, dels af bortfaldet af den sovjetiske støtte, der tidligere udgjorde 25 %-30 % af landets BNP (bruttonationalprodukt). Mongoliets BNI (bruttonationalindtægt) pr. indbygger er af Verdensbanken vurderet til at være faldet fra 522 US\$ i 1989 til 250 US\$ i 1991. UNDP (United Nations Development Program) vurderer, at faldet er fortsat til under 100 US\$ i 1992. Mongoliet har dermed et af Asiens - og verdens - laveste indkomstniveauer. Mongoliets langsigtede offentlige udlandsgæld anslås i 1991 til ca. 150.000.000 US\$ eller 10.000.000.000 rubler.

Indtil 1991 importerede Mongoliet 90 % af sit brændstof fra det tidligere Sovjetunionen, især i form af benzin til vejtransport, flybrændstof og diesel. Navnlig dieselolie er af helt essentiel betydning. Diesel bruges til opvarmning og el-produktion i landdistrikterne samt til at transportere kul med jernbanen fra de 17 mongolske kulminer til de større byer, hvor kul anvendes i 5 kraft-varmeverker. Disse centrale kraft-varmeverker leverer 80 % af storbyernes varme og elektricitet. Mongoliet er således helt afhængig af diesel for at kunne garantere befolkningens eksistens og sikre produktionen i et klima, hvor der kun er 3 frostfrie måneder om året.

Det daglige forbrug af dieselolie er faldet fra 874 tons i 1990 og 659 tons i 1991 til kun 392 tons i 1992. I 1991 importerede Mongoliet olieprodukter for ca. 130.000.000 US\$. I de første 9 måneder af 1992 var importen kun 60.000.000 US\$, hvilket dækker knapt en tredjedel af det samlede årsbehov. Situationen er blevet yderligere forværret af, at Rusland nu har stoppet for den olieeksport, som skulle bidrage til at forsyne Mongoliet med energi til de første 5 måneder af 1993. Dette skyldes, at Mongoliet på grund af manglende hård valuta ikke har været i stand til at tilbagebetale lån til olie-

import tidligere optaget i det tidligere Sovjetunionen. De centrale kraft-varmeverkers kullagre rækker kun til få dages forbrug. De små bycentre i landdistrikterne er i en lignende situation, idet lagrene af fyringsolie i november 1992 kun modsvarede ca. 10 dages forbrug.

Denne situation foranledigede Verdensbanken til at indkalde til et ekstraordinært møde om situationen i Mongoliet med den mongolske regering (30. november 1992). Det resulterede i en appel fra Verdensbanken om hurtig nødhjælp til Mongoliet. Landet mangler minimum 25.200.000 US\$ til nødvendig olieimport. Medio-februar 1993 havde kun 2 lande reageret ved at yde nødhjælp i form af olieleverancer og lignende. Japan meddelte i februar 1993, at det vil konvertere et 20.000.000 US\$ lån, oprindeligt beregnet på projektbistand, til nødhjælp i form af olie. Ca. 1 tredjedel af lånet vil dog gå til tilbagebetaling af de uindfrie olie-lån fra Rusland. Også USA har reageret på Verdensbankens appel og erklærede sig rede til at levere for 12.000.000 US\$ reservedele til de centrale kraft-varmeverker. USAs støtte vil dog ikke bidrage til at afhjælpe den akutte mangel på olie.

DANIDA vil yde hurtig nødhjælp i form af fyringsolie til landdistrikterne (småbyerne), som er i en yderst vanskelig situation. Ca. 200 ud af i alt 328 *somon* (*kommune*) er i dag uden tilstrækkelig varme og elektricitet. Det medfører, at mange mindre virksomheder går konkurs. Endvidere kan vigtige offentlige servicefaciliteter - især hospitaler og skoler - ikke fungere uden varme og elektricitet. Det har blandt andet bidraget til en stærkt stigende spædbørnsdødelighed, øget sygdomsfrekvens og et meget stort fald i antallet af elever i grundskolen. Mange familier forlader de mindre byer og søger tilbage til det traditionelle nomadeliv. I storbyerne har myndighederne udarbejdet katastrofeplaner for flytning af folk fra byområder til landområder, hvor de ifølge planerne skal bosættes i filtelte og oplæres i den nomadetilværelse, som mange unge ikke kender til.

Projektbeskrivelse. Projektet muliggør leverance af dieselolie til de områder i Vestmongoliet, som er hårdest ramt af energimangel. De 4 aimak (*amter*) er: Uvs, Bayan-Ulgii, Khovd og Zavkhan. Disse 4 distrikter havde medio-februar 1993 kun 500 tons diesel på lager, hvilket rækker til 5,5 dages forbrug. Dette lager vil snart blive tømt, da den løbende forsyning end ikke kan dække 3 timers daglig elforsyning og en tilsvarende indskrænket varmeforsyning.

Dieselolien vil blive leveret til aimakcentrene. "Ministry of Trade and Industry" er herefter ansvarlig for den lokale distribution til de mindre somoncentre. I både aimak- og somoncentrene producerer "centrale" dieselgeneratorer elektricitet og varme, som via et fælles distributionsnet fordeles til brugerne.

Især hospitaler og uddannelsesinstitutioner vil blive tilgodeset. De vil få leveret gratis varme og elektricitet, mens andre brugere skal betale normale takster for forsyningen. De lokale sundheds- og uddannelsesmyndigheder er i forvejen ramt af offentlige nedskæringer, og ca. 40% af det samlede sundheds- og uddannelsesbudget er nu udlagt på distrikts- og amtsniveau. Opretholdelsen af disse institutioners basale og helt nødvendige ydelser vil således blive tilgodeset ved den danske dieselleverance. Ambassaden i Beijing vil sørge for opfølgning med hensyn til at sikre, at leverancen kommer de tiltænkte befolkningsgrupper og institutioner til gode.

Dieselolien vil sandsynligvis kunne importeres fra Rusland, hvorfra den formentlig vil kunne leveres hurtigst og billigst. Ansvar for indkøb og levering vil blive overgivet til et dansk firma efter indhentning af tilbud fra et begrænset antal firmaer. Det valgte firma vil herefter indkøbe, transportere og levere dieselolien til "Ministry of Trade and Industry", som vil distribuere dieselolien til amtscentrene i de 4 vestlige distrikter. Firmaet vil være ansvarlig for alle led i olieleverance til Mongoliet, i overensstemmelse med den tidsplan og de specifikationer som DANIDA i samarbejde med "Ministry of Trade and Industry" har udarbejdet herfor.

Indhentning af tilbud på olieleverancen vil ske som "restricted tender", da der kun er få relevante firmaer på markedet. Firmafortegnelsen er udarbejdet i samråd med det mongolske Ministry of Trade and Industry, som er ansvarlig for energimport. Udenrigsministeriet vil overvåge indhentning og vudering af firmatilbud.

Budget. Budgettet omfatter indkøb og leverance af dieselolie, samt et mindre beløb til dækning af rådgivning og overvågning i forbindelse med indkøb, transport, lagring og distribution. Udgifterne til projektet på 10.000.000 kr. vil blive afholdt af de 20.000.000 kr., der oprindeligt var afsat til udvikling af vedvarende energikilder i Mongoliet, idet et "feasibility study" af mulighederne herfor har afdækket et mindre behov end oprindeligt antaget.

Væsentlige risikoelementer. Den økonomiske krise i Rusland har skabt uregelmæssigheder med hensyn til opfyldelse af indgåede aftaler. Det kan ikke udelukkes at ville påvirke projektet, eventuelt med forsinkelser og krav om øget "betaling" til lokale agenter til følge. Selv om der tegnes forsikring på leverancen (CIF), er der stadig risikomomenter forbundet med leve-

rancen. "Ministry of Trade and Industry" vil fordele flere resurser for at sikre korrekt og planmæssig distribution fra distriktscentrene til amtscentrene, men de stærkt faldende indkomster for især offentligt ansatte og de faldende offentlige investeringer i transport med videre kan skabe problemer. Manglende vedligeholdelse af dieselgeneratorer i distrikt- og amtscentre kan medføre tekniske problemer i distributionen til brugerne.

DANIDA bevillinger til projekter i Mongoliet

Beløb bevilget	kroner
* Importstøtteprogram for levering af medicin og diverse materialer	12.000.000
* Støtte til demokratiseringsprocessen	11.556.600
* støtte til husdyrsektoren	
- sektorstudie for husdyrbrug	3.000.000
- importstøtteprogram til landbruget	7.000.000
* støtte til alternativ energi (20 mill)	10.000.000
- olieleverance til Mongoliet	10.000.000
* støtte til uddannelsessektoren	10.706.000
* ambassadens bevillingskompetence og mindre projekter:	
- Blood Gas Equipment	375.722
- Pesticides to Mongolia	2.800.000
- Training in Prevention of Hospital Inquired Infection	367.000
- Support to the Ministry of Health in Mongolia	640.000
- Spare parts for Ulaanbaatar Dairy	150.000
- Health Learning Material	1.000.000
- Milk Goat Pilot Projekt	10.000
- Veterinary Injection Needles	11.000
- English Language Course	21.478
- Environment protection	980.000
- økoturisme	640.000
* Hearing Aids Equipment	482.000
* uddannelse af mongolske nomadekvinder	10.560.000
* Stipendiebistand	380.000
Total	80.986.518

Mongolernes nye hverdag

af Bulgan Njama

Forandringerne i Mongoliet efter 1990 mod demokrati og markedsøkonomi udvikler sig med en vældig fart på alle områder. Bulgan har set nærmere på landbruget og uddannelsessektoren. Hendes kilder er dels rapporter, dels interview med de få besøgende fra Mongoliet, der har besøgt Danmark. Det er nemlig stadig svært at få oplysninger om udviklingen i Mongoliet.

Landbruget og hyrderne

Før den socialistiske revolution i 1921 var de fleste mongoler nomader. Jorden, husdyrbestanden og hyrderne var ejet af landets herskende klasse - feudalarbarnerne. Af religiøse grunde kendte man næsten ikke noget til dyrkning af jorden. Men det siges, at i nogle isolerede områder, hvortil lamaismen ikke var nået, dyrkede man jorden i et mindre omfang.

Efter revolutionen i 1921 blev jorden nationaliseret, og hyrderne erklæredes som borgere, der frit kunne bestemme over deres egen skæbne.

De første forsøg på kollektivisering af de mindre og individuelle hyrdebedrifter begyndte i 1930'erne. Der blev bygget fælles faciliteter (veje, brønde, stalde, med mere) til hyrderne. Der blev ligeledes tildelt fælles græsningsarealer. Der blev etableret såkaldte "producerende associeringer", som hyrderne sluttede sig til på frivillig basis. I 1940 var der således dannet over 90 sådanne frivillige sammenslutninger.

Den egentlige kollektivisering begyndte først i slutningen af 1950'erne. Hyrderne måtte kun beholde få dyr til deres eget brug.

Herefter foregik driften af de 325 kooperativer med centraliseret planlægning. 76 % af husdyrbestanden var ejet af kooperativerne, 6 % tilhørte statsbruget og 18 % var privatejet. Kooperativerne ejede 85 % af landarealerne.

Nomadlivet contra industrialisering

Mongoliets tiltagende industrialiserings- og urbaniseringsproces i stor stil i perioden 1950-1970 medførte en kraftig udvandring fra landdistrikterne. Bylivsstil og større vareudbud tiltrak mange unge til Ulaanbaatar. Nomadlivet betragtedes ikke længere som en attraktiv beskæftigelse blandt de unge.

I 1960'erne og 1970'erne blev der igangsat forskellige aktioner for at tiltrække unge til landdistrikterne. Unge kommunister stod i spidsen for sådanne aktioner, hvor nogle elever/studerende fra afgangsklasser meldte sig frivilligt til at leve som hyrder. Men mange måtte opgive en tilværelse som hyrde, efter de havde på deres

egen krop oplevet, hvor vanskeligt livet i isolerede egne kunne være. Mange færdiguddannede unge blev under stort pres sendt til landdistrikterne for at arbejde i den lokale administration, ved kooperativerne eller ved statsbruget.

Funktionærer og studerende blev ligeledes sendt ud til hyrdefamilierne især i den travle februar/marts måned, hvor dyrene føder deres unger. De arbejdede som regel 1-2 måneder under barske forhold.

Privatisering af husdyrhold

Landbrugets andel af BNP (bruttonationalproduktet) ligger i dag på ca. 20 %. Landbruget beskæftiger i alt omkring 40 % af arbejdsstyrken. Husdyrbestanden (25 millioner) danner grundlag for 44 % af den samlede eksport. 75 % af industriens råmaterialer kommer ligeledes fra landbruget. Af den samlede landbrugsproduktion udgør den animalske produktion 70 % og den vegetabiliske produktion 30 %.

Årsagen til det store husdyrhold i Mongoliet skyldes, at produktiviteten er generelt meget lav. For eksempel yder en mongolsk ko meget mindre i både kød- og mælkeproduktion i forhold til en dansk ko.

Omkring 70 % af landets areal er velegnet til græsning. Landets tørre fastlandsklima gør jorden skrøbelig ved ukontrolleret opdyrkning og anvendelse. Af disse naturmæssige årsager bliver hyrderne nødsaget til at føre den omvandrende tilværelse. Mange familier flytter op til 10 gange om året afhængig af betingelserne.

Efter de politiske ændringer siden 1990 blev det besluttet at privatisere statsbruget og kooperativerne over en 2-årig periode. I dag er de fleste kooperativer og statsbrug på ny privatiseret. De nyoprettede 'landbrugscompagnier', der erstatter de tidligere kooperativer, er oprettet med det formål at beskytte hyrdernes sociale og økonomiske interesser. 'Landbrugscompagnierne' udfører administrative funktioner i forhold til salg, indkøb, administration, service for medlemmerne, der har tilmeldt sig på frivillig basis. Omkring 70 % af husdyrbestanden på 25 millioner er allerede privatiseret.

Mange hyrder har i dag fået de husdyr tilbage, som blev nationaliseret i 1950'erne. Men privatisering alene kan ikke løse landets fødevareproblemer.

Ejendomsretten giver på den ene side større ansvar, men på den anden side er der mange andre følgevirkninger for den enkelte hyrdefamilie og forbrugerne i byerne. Hyrderne skal nu lære at klare sig selv - økonomisk

og arbejdskraftmæssigt. Den økonomiske krise i Mongoliet rammer også hyrderne. Den stigende mangel på råvarer og reservedele til fremstilling af elektricitet og vandpumpning er blevet hyrdernes dagligdag. Før i tiden sørgede kooperativerne for disse fornødenheder. I dag skal hyrderne sørge for disse ting selv.

Aksoltan K. fra Økonomisk Institut i Mongoliet skriver om privatiseringsprocessens vanskeligheder i *The Mongol Messenger* [37(63), 15 september 1992]:

På landet er der mange folk, som endnu ikke helt har forstået betydningen af privatisering og tro på finansielle fordel ved det system. Der findes endda folk, som giver privatiseringsprocessen skylden for tab af dyr ved ulykker og sygdom. Men hovedårsagen er, at regeringen har pålagt en tvungen høj kvote for levering af kød og mælk til staten fra de privatejede husdyreflokke.

Som følge af dette er der en kronisk mangel på landbrugsråvarer i industrien. Forsyningen af mælk, kød, yoghurt og andre fødevarer til bybefolkningen foregår uregelmæssigt, hvilket har skabt stor utilfredshed i befolkningen.

Hyrderne er ikke så villige til at levere kød, mælk og andre landbrugsvarer til de nuværende lave priser, men kvoterne for levering af varerne skal overholdes.

Priserne på landbrugsvarer er steget 10-12 gange i løbet af de sidste 2 år.

Under de senere års økonomiske vanskeligheder og beskæftigelsesproblemer i de større byer begynder flere at søge overlevelsesmuligheder i landdistrikterne som nødløsning. Men tendenserne har karakter af midlertidige løsninger på økonomiske problemer. Den yngre generation tiltrækkes stadig af de store byer. Denne tendens betragtes som en alvorlig trussel for nomadekulturens overlevelse i Mongoliet.

Mangelen på arbejdskraft i nomadedriften har været et stort problem siden industrialiseringen. Problemerne er ikke blevet mindre efter privatiseringen. Hyrdefamilierne føler sig nødsaget til at tage børnene ud af skolen for at få ekstra hjælp. 8 års skolegang er ellers obligatorisk i Mongoliet. Alle somoncentre har skoleinternater med 8 års skolegang. Nogle somoncentre har skoleinternater med 10 års skolegang. Undervisningsministeriet i Mongoliet oplyser, at der er ca. 60.000 børn, der er taget ud af skolen i løbet af de seneste år. De fleste af disse børn tages ud fra 4-6.klasse. Undervisningsministeriet i Mongoliet forsøger at finde alternative muligheder for disse børn. Men af økonomiske og andre årsager er det næppe realistisk at forvente hurtige løsninger.

Spædbørns- og barseldødeligheden er vokset drastisk de sidste to år. Den efterhånden kroniske mangel på benzin og olietilførsel samt manglende transportmu-

ligheder siges at være den væsentligste årsag til den forværrede sundhedstilstand.

Ligesom mange andre steder i verden er befolkningen i landdistrikterne forholdsvis konservative med hensyn til systemskifte. Det hænger naturligvis sammen med den tilbagestående infrastruktur og kommunikation samt de store forskelle mellem by og land i Mongoliet.

Under det seneste parlamentsvalg i juni 1992 viste især befolkningen fra landdistrikterne stor utilfredshed og frustration over den økonomiske og politiske udvikling i landet.

Fra regeringens side forsøger man at lægge større ansvar og kompetence ud i den lokale administration. I den forbindelse blev der i sommeren 1992 vedtaget en lov om de lokale administrative styrelse. Denne lov opdeler landdistrikterne politisk og administrativt i 3 niveauer: Aimak (amt), somon (kommune), bag (sogn).

Det mindste administrative niveau, bag, tæller sædvanligvis 10-20 familier. De er imidlertid ofte helt affolkede, fordi hyrderne konstant flytter. Nogle politikere taler om nødvendigheden af etablering af permanente bosteder for hyrderne, hvor der kan blomstre lokale erhvervsaktiviteter. Men dyrene kræver græsgange, og den skrøbelige jord tillader ikke pasning af for mange dyr på et sted. Den eneste realistiske mulighed er foreløbig nomadedrift. Etablering af de permanente bosteder for hyrderne vil koste samfundet milliarder, hvilket næppe er realistisk de næste mange år.

Det mongolske uddannelsessystem

Mongoliet har siden 1921 udviklet et rimelig velfungerende uddannelsessystem og i løbet af overraskende kort tid blev der lokalt etableret en række uddannelsesforanstaltninger for børn og voksne. Landets første folkeskole blev etableret i 1921. Idag er der 634 folkeskoler, spredt over landets forskellige egne.

Mange forældre var i begyndelsen ikke meget for at sende deres børn i skoler, der ofte lå langt væk fra hjemmengen. Forældrene kunne ofte ikke se gode grunde til at lære børnene "den forkerte lære", der var vidt forskellig fra den lamaistiske lære, og som ovenikøbet havde kritiske holdninger til religionen. Der blev skrevet mange bøger i Mongoliet, som viser befolkningens mistro til det nye uddannelsessystem efter revolutionen.

Da Mongoliet gik fra udelukkende at være et nomadesamfund til at være et landbrugs- og industrisamfund, blev der behov for uddannede medarbejdere indenfor landbrug, industri, byggeri, transport, kommunikation, med mere. Allerede i 1929 påbegyndtes tekniske og praktiske korterevarende kurser/uddannelser rettet mod transportsektoren.

Uddannelsesinstitutioner i årene 1921-1990							
ÅRSTAL	1921	1930	1941	1960	1970	1980	1990
Folkeskoler	1	122	323	413	503	571	634
Faglige grundskoler					28	37	44
Specielle fagskoler		3	7	15	19	25	31
Højere læreanstalter			1	7	5	7	8
Skoler ved arbejdspladser (fabriker)				49	258	314	210
i alt	1	125	331	484	813	954	927

De faglige uddannelser blev etableret i Mongoliet i 1930'erne. Antallet af fagskoler blev flerdoblet i 1960'erne.

Mongoliet har officielt afskaffet analfabetismen allerede i slutningen af 1950'erne, takket være en massiv og ihærdig indsats. Der blev gennemført lokale korterevarende uddannelser for befolkningen. Mangelen på materialer og økonomiske faciliteter var enorm. Der manglede uddannede lærere. Der blev derfor organiseret læreruddannelseskurser. Unge studerende og de, der kunne læse og skrive, blev sendt til landdistrikterne for at lære voksne og unge at læse og skrive.

Som det fremgår af tallene i tabellen er der siden 1921 etableret mange uddannelsesinstitutioner i Mongoliet. Mange unge blev sendt på uddannelse udenfor Mongoliet, især i de tidligere socialistiske lande. Men i dag uddanner man sig hovedsageligt i Mongoliet. Få sendes til USA, England, Japan eller andre steder på efteruddannelseskurser.

Mongoliet har gjort meget for at kombinere arbejde og uddannelse, da landet især i 1950'erne og 1960'erne havde stor mangel på uddannet arbejdskraft i landets nybyggede industrier. Derfor har man besluttet at etablere skoler for de ansatte ved fabrikker og arbejdspladser. Uddannelsen skulle hjælpe de voksne, som enten kun havde afsluttet folkeskolens laveste trin eller som ingen uddannelse havde. Der kunne arbejderne indhente den forsømte eller mangelfulde undervisning ved siden af deres arbejde. Arbejderne skulle først og fremmest at gennemgå den samme undervisning som i folkeskolen.

Det mongolske uddannelsessystem omfatter idag uddannelser på 4 niveauer:

1. Førskoleuddannelse
2. Folkeskole
3. Faglige uddannelser (grunduddannelse og speciel teknisk uddannelse)
4. Videregående højere uddannelse

Antallet af elever/studerende i 1990	515.753
Folkeskoler	440.900
Fagskoler (EFG-skoler)	29.067
Specielle fagskoler	18.476
Højere læreanstalter	16.910
Skoler ved fabrikker og arbejdspladser	10.400

Hørt om rejser til Mongoliet i 1992:

- * 9. - 29. august, rejseleder Michael Haslund-Christensen for Travel Life, telf 33 15 57 44.
- * 4. - 18. juli, rejseleder Jørgen Bjerg for Altrejser, telf: 86 41 94 41.
- * 3. 25. juli 1993, rejseleder Anita Garbers for Dansk Vandrelaug, telf: 31 75 88 74. (turen er fyldt).
- * 4. 23. juli 1993, rejseleder Jørgen Bitsch, telf 86 35 60 95.

God tur til alle.

Decentralisering

I forbindelse med landets overgang til markedsøkonomi og demokratisering har man besluttet at decentralisere uddannelserne til aimak og lokale administrative myndigheder, der skal stå for gennemførelse af uddannelserne i overensstemmelse med det lokale uddannelsesbehov og indenfor rammerne af de bevilgede økonomiske midler.

Der er igangsat uddannelsesreformer indenfor alle uddannelsesområder. I folkeskolen eksperimenteres med ændrede pædagogiske undervisningsformer. Gruppearbejde, større selvstændighed og kreative løsninger er blevet et af nøgleordene i disse eksperimenter. Valgfri fag for de ældste klasser er blevet indført, således at eleverne kan vælge naturvidenskabelig eller humanistisk linie. Fremmedsprogundervisningen er blevet fremhævet. I nogle skoler kan eleverne vælge undervisning i engelsk, japansk, tysk og andre sprog. Det største problem i fremmedsprogundervisningen er lærermangelen. Nogle skoler er så heldige at få lærere helt fra USA, England eller Japan. Andre må nøjes med de lokale lærere, der har gennemgået kursus i fremmedsprog. Der er nemlig rigeligt med job for folk, der i forvejen taler og skriver et fremmedsprog. Folkeskolens dårlige aflønninger og den store arbejdsbyrde kan næppe tiltrække kvalificeret arbejdskraft til undervisningsjobbet.

De faglige uddannelser har ligeledes gennemgået en indholdsmæssig ændring. Uddannelserne skal nu være nøje tilpasset til det lokale behov og betingelser.

Højere læreanstalter med videregående uddannelser arbejder på at fremhæve forsknings- og produktionssiden. Før i tiden beskæftigede de højere læreanstalter sig næsten udelukkende med undervisningsopgaver.

Den rigtige model?

En af de større ændringer i undervisningssektoren er, at det blev tilladt at etablere private uddannelsesinstitutioner. Enhver, der kan bevise, at der er faciliteter, undervisere med mere, har mulighed for at etablere en privat uddannelsesinstitution.

Man bliver nysgerrig efter at finde ud af, hvordan man sikrer uddannelses kvalitet og niveaumæssig ensartethed i de forskellige private uddannelsesinstitutioner. Der findes et organ, der uafhængigt af undervisningsministeriet følger med de private uddannelsesinstitutioners faglige og pædagogiske niveau. Der er skabt mange private institutioner, men mange lukkes også på grund af økonomiske problemer eller på grund af den faglige standard. I løbet af sidste 2 år er der etableret ca. 20 private uddannelsesinstitutioner. Landets isolerede tilværelse under de sidste 70 års udvikling stiller krav til sådanne uddannelser, som kan udfylde hullerne. Det er

især sprog og økonomiske discipliner, der er et populært uddannelsesønske blandt de unge.

De tidligere gratis uddannelser bliver nu afløst af betalt undervisning.

Fra juli 1993 vil man i Mongoliet helt afskaffe statens uddannelsesstøtte og stipendier. Der bliver indført et kvotesystem, således at der optages et bestemt antal studerende. Der kan dog optages studerende udenfor de tildelte kvoter. Disse skal imidlertid betale for undervisningen.

De, der blev optaget indenfor den fastsatte kvote, kan få statsgaranteret lån, som skal betales tilbage efter endt uddannelse. Hvis de studerende viser bemærkelsesværdige resultater i de første to år af uddannelsen, kan de få almindelig uddannelsesstøtte. De, der har særlig store økonomiske vanskeligheder, kan få gældssanering, der kan lette deres økonomiske situation.

Der er således mange nye tiltag og megen opmærksomhed omkring uddannelserne. Men i lyset af privatisering og markedsøkonomi er der nu en stor mangel på velkvalificerede lærere.

Undervisningsmaterialer og andre faciliteter er ikke tidssvarende. Oven i dette skal mange af undervisningsmaterialerne skrives på det gamle skriftsprog.

Det gamle skriftsprog vil blive indført i 1994. Via TV og forskellige kurser oplæres mange i dette. Men der er stadig mange, der endnu ikke har lært at anvende skriftsproget, og det er en udbredt opfattelse, at tidsfristen for indførelsen ikke vil blive overholdt.

Der er sikkert lang vej endnu, og der bliver sikkert eksperimenteret mange gange før uddannelsessystemmet finder den rigtige model.

Takh-stoddene i Hustain Nuruu

af Gudrun Lefmann

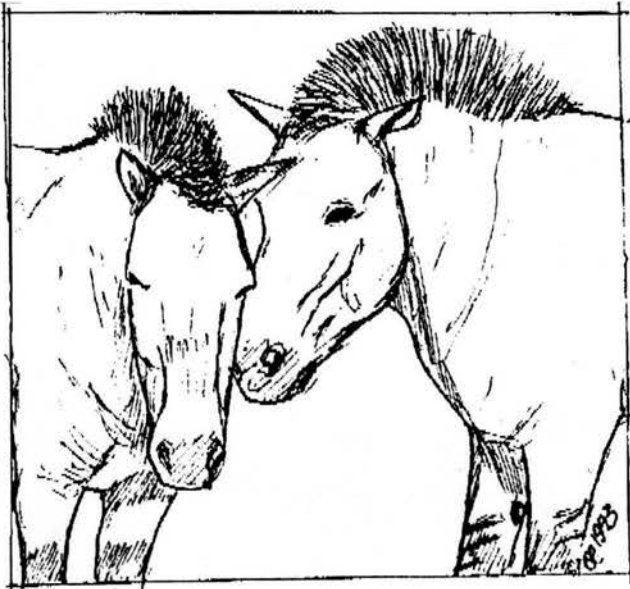
Forrige sommer (1992) begyndte man at genudsætte Takh'en i Mongoliet (se GER (5), (6) og (7)). Takh er mongolernes navn for den mongolske vildhest; den vildhest, vi bedst kender som Przewalskihesten, som er opkaldt efter den russiske oberst N. M. Przewalski (1839-1888), og som ligner den lille gule norske hest, Fjordhesten. De hollandske projektledere har valgt at benytte mongolernes egen betegnelse, takh (ens i såvel ental som flertal), for de udsatte heste. Lad os følge deres eksempel.

Et antal heste blev fløjet fra Holland og fra Askania Nova i Ukraine til Mongoliet. De blev sat ud i et kæmpestort indhegnet reservat i Hustain Nuruu. Der er tale om heste født i fangenskab, i dyreparker og zoologiske haver.

Hingstestoddet

Fire unghingste var de første, der satte hovene på den mongolske steppe. Allererst lukkede man "Amgalan", dernæst "Bajan", "Paritet" og "Patron" ud af transportboksene. De to første er født i Holland, de to sidste i Askania Nova. Da dyrene var kommet ud, lagde man mærke til, at der var stor forskel på dem. De to fra Askania Nova viste sig at være både mindre og tyndere end de hollandskfødte dyr. Deres ribben var meget tydeligere. Det er normalt tegn på, at hestene er i dårlig forandstand.

Hingstene dannede hurtigt gruppe, snuste til hinanden, løb frem og tilbage. De fandt frem til vandingspladsen og brugte temmelig lang tid her på at slukke tørsten ovenpå den lange rejse. Askania Nova-hingstene løb ind i det elektriske hegn, men lærte, at det skulle de holde sig fra. Snart efter begyndte de også at "lege", og det var et godt tegn.

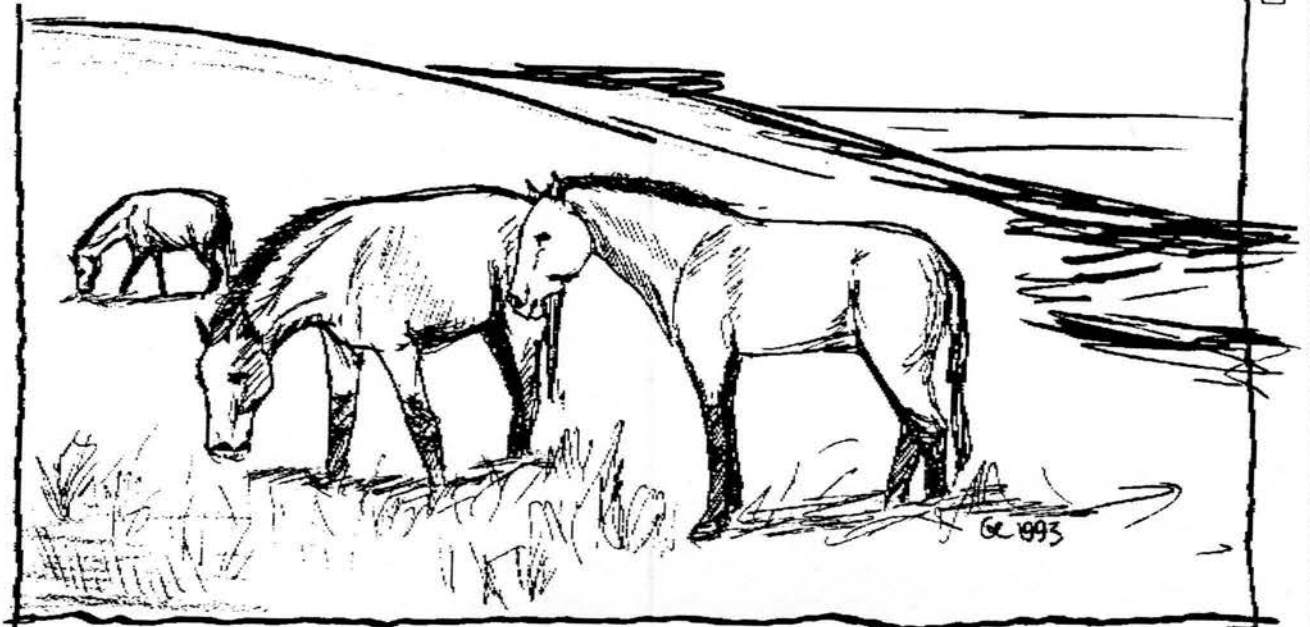
"Goboj"s stod

Foruden stoddet med unghingstene skal der også dannes to såkaldte familiegrupper, eller stod, som vi vil foretrække at kalde dem. [Red: Et stod er en flok heste, en hingst med dens hopper]. Stoddene skal have hingstene "Goboj" og "Khaan" som "ledere", stodhingste. "Goboj" er fra Askania Nova, "Khaan" fra Lelystad i Holland.

I "Goboj"s stod indgår de hollandskfødte hopper: "Hjalgana", "Hatan", "Tanaa", "Altan" og "Zaluu". "Zaluu" var den sidste af hopperne, der blev lukket ud lede hende hen til vandingspladsen. Opgav det. Hentede i stedet for en spand vand, som den tømte i løbet af nulkomma-nul. Det hjalp. "Zaluu" klarede op og søgte snart efter hen til de andre hopper.

Til sidst blev den udvalgte stodhingst "Goboj" lukket ud. "Goboj" er en flot repræsentant for sin race, fortælles det. Han tog omgående sine nye omgivelser i øjesyn og drøede lige ind i det elektriske hegn. Det er noget en hest kun gør én gang - højst to gange - i sit liv. "Goboj" lærte da også temmelig hurtigt at holde sig på afstand af hegnen. Heste er frygtssomme af natur og uventede ting kommer helt bag på dem. Blot et lille, ganske ufarligt elektrisk stød fra et hegn kan sætte voldsom fart i selv den sløveste krikke. Det skete altså også for "Goboj".

Efter den lidt ublide velkomst gjorde det ikke livet lettere for hingsten, at to af hopperne, "Hjalgana" og "Hatan", viste sig at være et par rigtige rappenskraller.

af transportboksen. Hun var ikke særlig tryk ved situationen og måtte på det nærmeste skubbes ud. Hun var udmattet og havde vanskeligt ved at gå. Man forsøgte at De sparkede ud efter ham for at få ham til at holde sig væk fra vandingspladsen. Ingen tvivl om, hvem der havde overtaget. Det var i hvert fald ikke "Goboj". Hans første tid i Mongoliet var ikke nem.

"Khaan"s stod

Anderledes gik det i "Khaan"s stod. I modsætning til "Goboj" blev "Khaan" ret hurtigt accepteret. Hingsten havde også været så forudseende - hvis man kan sige det om en hest - at han havde taget hele området i øjesyn fra et højereliggende plateau, inden han bevægede sig ned til hopperne. Af en eller anden grund kan hopper være lidt sensible, men "Khaan"s hopper var betydeligt mere venlige end "Goboj"s.

Helt udramatisk havde udsættelsen af "Khaan"s stod dog ikke været. "Glush" skulle have tilhørt stoddet, men som omtalt i GER(7) klarede hoppen ikke den lange, strabaserende rejse.

Hopperne i "Khaan"s stod hedder: "Vetochka", "Belka", "Riska" og "Svetlaya", og er alle født i Askania Nova.

En hingst kom til kort

Der er endnu ikke kommet efterretninger fra Holland om, hvordan hestene har klaret den første vinter i Mongoliet. Men en af vore gæster fra Ulaanbaatar for-

talte under sit besøg i København i marts måned, at en af hingstene nylig var fundet død. Klempt op ad et hegn. Den var blevet angrebet af ulve, og uerfaren som den var - kom den til kort. ©

N. M. PRZEWAŁSKI (1839-1888)
Efter foto i Videnskabsakademiet,
Sankt Petersborg.

INDHOLD

DANSK MONGOLSK SELSKAB	2
RETTELSE	2
FORSIDEN	2
MÅNEDENS TILBUD	2
TAKT OG TONE - på mongolsk	3
Henning Haslund-Christensen: DEN HELLEGE KNALLERT. Drømmen om en bedre verden, del 7.	5
Tsehnnav: DUOCAMELOBILE	7
RGilbeRG: MONGOLSK SHAMANISME - del 2	8
Henning Haslund-Christensen og Rolf GilbeRG: EN MONGOLSK NOMADES DØDSFÆRD	15
Fra Henning Haslund-Christensens noter VANDLADNING	21
Gudrun Lefmann: PÅ SPRING I INDRE MONGOLI	21
VEJRET I MONGOLIET	22
FRA DET MONGOLSKKE SKATKAMMER Hildetøj (Hesteparkering)	23
DANIDA Projekt: OLIELEVERANCE TIL MONGOLIET	24
Bulgan Njama: MONGOLIETS NYE HVERDAG	26
Gudrun Lefmann: TAKH-STODDENE I HUSTAIN NURUU	30
BAGSIDEN	32
LITTERATUR OM MONGOLER PÅ SKANDINAVISK - Tillæg 5	32

Litteratur om mongoler
på skandinavisk - tillæg 5

BAUMANN, H. (redaktør) [1874]: <i>Tartarernes Helt-sagn</i> . Tildels efter M. A. Castréns etnologiske samlinger. <i>Fra Alle Lande</i> , 1874(1):369-378 (København: Fr. Wøldikes Forlag).
BERGMAN, Folke [1935]: <i>Något om Mongoliet i Forntid och Nutid</i> . <i>Ymer</i> , 55:109-142 (Stockholm).
GRANFELT, O. L. [1947]: <i>Det okända Mongoli</i> . <i>Utländssvenskarne</i> , 6:1-2 (*)
HANSEN, H. C. V. [1950]: <i>På yderste Forpost for Det Store Nordiske Selskab</i> . 360 p. (Odense: Nordisk Litteratur Forlag).
HASLUND-CHRISTENSEN, Henning [1935]: <i>Musik och folksågor</i> . <i>Ymer</i> , 55:333-335 (Stockholm).
HELLNER, Anders [1978]: <i>Mongoliet</i> . Ländar i fick-format 104:1-2 (Stockholm).
LARSSON, Franz August [1929]: <i>Mongoliet och mitt liv bland mongolerna</i> . 330 p. (Stockholm).
MALMQVIST, Göran & Olof G. LIDIN [1983]: <i>Östens storriger: Mongolvældet</i> . Politikens Verdenshistorie, 6:238-254 (København: Politiken).
MONTELL, Gösta [1934]: <i>Malerkunsten i de lamaitiske Templar</i> . <i>Tilskueren</i> , 51:35-43 (*)
NORRMANN, Karl-Erik & Hans ENGMAN [1969]: <i>Mongoliet</i> . Den första folkrepubliken. 182 p. (Stockholm).
SVANBERG, Ingvar & Eva-Charlotte EKSTRÖM (1998): <i>Mongolica Suecana. Bibliography of Swedish Books and Articles on Mongolia</i> . Uppsala Multiethnic Papers 3:3-33 (Uppsala: Centre for Multiethnic Research). [findes hos NIAS, KUA]
AALTO, Pentti [1953]: <i>Mongolernas hemliga historia</i> . <i>Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri</i> , 29:183-189 (Stockholm).
AALTO, Pentti [1958]: <i>Mongoliet, den älsta Folkrepubliken</i> . <i>Ymer</i> , 78:241-262 (Stockholm).